

R 176308

ŠOTORSKA KNJIŽNICA

POMLAD 1945.

CENA Pl. 5

Številka 22

KRATKA

SLOVENSKA JEZIKOVNA VADNICA

ZA PRIMORSKO MLADINO, KI JO JE FAŠIZEM

OROPAL SLOVENSKE TISKANE BESEDE

Po Schreinerju & Bezjaku in Brezniku priredil
prof. Ivan Rudolf

R 176308

803371

176308

PRVEMU SLOVENSKEMU MINISTRU
ZDRUŽENE SLOVENIJE — V DEMOKRATIČNI,
FEDERATIVNI JUGOSLAVIJI
PROF.EDVARDU KOCBEKU

POSVEČAJO TO SKROMNO SLOVENSKO BESEDO,
OB ZORI SVOJE SVOBODE,

**PRIMORSKI SLOVENCİ
V EGIPTU**

Kairo, marca 1945.

95310/1962

Berila, odstavki, stavki, besede, zlogi in glasniki

ŠOLSKA SOBA

* To je naša šolska soba ali učilnica. Ima štiri stene, tla in strop. Stene so: desna, leva, sprednja in zadnja stena. V desni steni so vrata, v levi pa tri okna. Ob desni steni stoji peč. Na stenah vise razne podobe.

Ob sprednji steni je šolski oder. Na njem stoje učiteljeva miza in stol, velika lesena deska in mizica za kreda, gobo in cunj. Poleg tega je v naši sobi tudi mnogo klopi. Postavljene so v dveh vrstah.

Osebe, ki jih vidimo v naši šolski sobi so: učitelj, učenci in učenke.

Pomni: **To je berilo ali spis. To berilo ima tri odstavke. Odstavke v pesmih imenujemo kitice.**

"To je naša šolska soba" je stavek.

Pomni: **Berilo je sestavljeno iz stavkov. Na konec stavka navadno stavimo piko(.)**

Čitaj gornje berilo stavek za stavkom in seštej, koliko stavkov ima vsak odstavek!

"To — je — naša — šolska — soba" ... so **besede**. Ta stavek ima pet besed.

Razstavi vse stavke v gornjem berilu na besede in povej, koliko jih ima vsak stavek!

"So-ba". Beseda "so-ba" ima dva zloga; beseda "strop" ima samo en zlog. Beseda "le-se-na" ima tri zloge, beseda "u-či-te-lje-va" ima pet zlogov.

Pomni: **Besede so sestavljene iz zlogov. Besede imajo eden, dva ali več zlogov. So torej enozložne, dvožložne ali večžložne. Besedo razstaviš na zloge, če jo počasi izgovoriš. Kolikorkrat pri izgovarjanju odpreš usta, toliko zlogov ima beseda.**

"U-č-e-n-e-c," so **glasniki**. Zlog "u" ima en glasnik, zlog "če" ima dva glasnika, zlog "nec" ima tri glasnike.

Pomni: **Zlogi so sestavljeni iz glasnikov. Zlog ima eden, dva ali več glasnikov.**

Razstavi na glasnike vsako besedo gornjega berila!

Zuake glasnikov imenujemo **pismenke** ali **črke**. Imamo tiskane in pisane črke. Imamo pa tudi velike in male črke. Velike črke pišemo ali tiskamo navadno samo v začetku besed. Imenujemo jih **začetnice**.

Pomni: **Velike začetnice pišemo: 1. V začetku spisa in vsakega odstavka. 2. Za piko. V slovenščini rabimo te-le pismenke ali glasnike: a A, b B, c C, č Č, d D, e E, f F, g G, h H, i I, j J, k K, l L, m M, n N, o O, p P, r R, s S, š Š, t T, u U, v V, z Z, ž Ž.**

A, E, I, O, U so samoglasniki, vsi drugi glasniki so soglasniki.

Prepiši slovensko abecedo in podčrtaj samoglasnike!

Kaj v stavku povemo?

Kaj osebe delajo?

Imena oseb: krojač, dekla, hlapec, kovač, učitelj, učenec, deklica.

Krojač šiva obleko. Dekla pomiva posodo. Hlapec vozi gnoj. Kovač kuje železo. Učitelj uči učence. Deklica piše nalogo. — Kaj dela krojač? dekla, hlapec itd.?

V teh stavkih povemo, kaj **osebe** delajo.

Prepiši gornje stavke in razstavi vsako besedo na zloge! Pazi: soglasnik med dvema samoglasnikoma vzemi k naslednjemu zlogu! (ob-le-ko; dek-la; dek-li-ca). — Kaj dela učenka? deček, zdravnik, učitelj, tvoj brat, oče, mati, mižar? — Odgovori na vprašanja in uporablaj pri tem besede: učiti se, pisati, plesti, korakati, skakati, plavati, orati, jokati, kuhati.

Kaj stvari delajo?

Imena stvari: pes, krava, mačka, petelin; drevo, vijolica, trava; voda, sonce.

Pes varuje hišo. Krava daje mleko. Mačka lovi miši. Petelin vabi kokoš. — Drevo pomladi lepo cvete. Vijolica dehti. Trava raste. — Voda teče. Sonce greje zemljo. — Kaj dela pes, krava, mačka, petelin itd.?

V teh stavkih povemo, kaj **stvari** delajo.

Prepiši gornje stavke in razstavi besede na zloge! (Pazi: izmed dveh soglasnikov vzemi prvega k prejšnjemu, drugega k naslednjemu zlogu! N.pr. mač-ka.)

Kaj reči delajo?

Imena reči: ura, zvon, nož, luč, voz.

Ura bije. Zvon doni. Nož reže. Luč sveti. Voz ropoče. — Kaj dela ura, zvon, nož, luč, voz?

V teh stavkih povemo, kaj **reči** delajo.

Napravi stavke iz teh-le besed: cvetica (cvesti); bič (pokati); veter (pihati); mesec (svetiti); potok (šumeti); grom (bučati); blisk (švigati).

Pomni: **V stavkih lahko povemo, kaj osebe, stvari ali reči delajo.**

* * *

Učenec čita. Učenec piše. Učenec računa. Učenec riše. Učenec poje. — Učenec čita, piše, računa, riše in poje.

Odgovori na ta-le vprašanja: Kaj dela učenka? (Plesti, šivati, kvačkati, telovaditi). Kaj dela mačka? (Mijavkati, miši loviti, prestiti). Kaj dela kmet? (Orati, sejati, saditi, obirati). Kaj dela mižar? (Žagati, tesati, skobljati). Kaj dela učenec? (Ubogati, se igrati, skakati). Poveži vsa dela v en stavek in postavi za vsako besedo, ki pove, kaj kdo dela, vejico(,); pred besedico "in" pa ne smeš postaviti vejice.

Napravi iz naslednjih besed stavke, tako da poveš, kdo ali kaj dela: misliti, kuhati, glodati, cvesti, brenčati, zeleneti, gnezditi, mukati, valiti, rezgetati, plesti, šumeti. (Tako-le: Učenec misli. Kuharica kuha. itd.)

Kakšne so osebe, stvari in reči?

Moj brat je bočan. Jožek je marljiv učenec. Naš hlapec je močan. Dete je veselo. — Kakšen je moj brat, Jožek, naš hlapec, dete? — Brat, Jožek, hlapec, dete so osebe.

V teh stavkih, povemo, **kakšne** so osebe.

Naša krava je bela. Sosedov konj je hiter. Lipa je zelena. Klasje je rumeno. Voda je čista. Zlato je drago. — Kakšna je krava? Kakšen je konj? Kakšna je lipa? Kakšno je klasje? Kakšna je voda? Kakšno je zlato? — Krava, konj, lipa, klasje, voda, zlato so stvari.

V teh stavkih povemo, **kakšne** so stvari.

Deska je črna. Pero je novo. Moj nož je oster. Tvoj klobuk je siv. Tvoja suknja je lepa. — Kakšna je deska? Kakšno je pero? Kakšen je moj nož? Kakšen je tvoj klobuk? Kakšna je tvoja suknja? — Deska, pero, nož, klobuk, suknja so reči.

V teh stavkih povemo, **kakšne** so reči.

Pomni: **V stavkih tudi lahko povemo, kakšne so osebe, stvari ali reči.**

(a) Zvonček, vijolica, tulipan, hruška, škorec, lopata, vrtnar, metulj, vojak, ptica, ovca, brat. — (b) Rdeč, bel, sladek, koristen, dišeč, okrogel, pisan, železen, marljiv, škodljiv, lep, hraber, lačen, vesel, učen. — Zveži v stavke imena oseb, stvari in reči (a) z besedami, ki povedo kakšne so (b)!

Deska je lesena. Deska je štirioglasta. Deska je črna. Deska je gladka. — Deska je lesena, štirioglasta, črna in gladka.

Odgovori na ta-le vprašanja: kakšen je učenec? (Mlad, marljiv, pazljiv, pokoren). Kakšna je deklica? (Prijazna, poslušna, spravičljiva). Kakšna je črešnja? (Rdeča, okrogel, sladek). Kakšen je konj? (Visok, hiter, močan, lep). — Tako-le: Učenec je mlad. Učenec je marljiv. Učenec je pazljiv. itd. — Poveži vse besede, ki povedo, kakšna je oseba, stvar ali reč medseboj!

Voda je topla. Voda je mrzla. — Voda je topla ali mrzla. Roža je rdeča. Roža je bela. Roža je rumena. — Roža je rdeča, bela ali rumena.

Odgovori na ta-le vprašanja: Kakšna je hiša? (Velika, majhna). Kakšna je goba? (Suha, mokra). Kakšen je učenec? (Marljiv, len). Kakšna je soba? (Visok, nizek). Kakšno je jabolko? (Sladek, kislo). Kakšna je miza? (Lesena, kamenita, železna). (Tako-le: Hiša je velika. Hiša je majhna. Hiša je velika ali majhna.)

Soba je svetla. Stene so gladke. Strop je visok. Okna so široka. Zrak je čist. — Opiši tako tudi gos! Gos (bel, siv); kljun (rdečkast); vrat (dolga); peruti (široki); rep (kratek). — Napiši podobne stavke o mački, o miši, o zajcu, o konju itd.!

Kaj so osebe, stvari ali reči?

Moj brat je vojak. Tone je pastir. Mirko je učenec. Mačka je domača žival. Ščuka je riba. Škorec je ptica. Pes je hišni čuvaj. — Kaj je moj brat? Kaj je Tone? Kaj je Mirko? itd.

V teh stavkih povemo, kaj **so** osebe, stvari ali reči.

Pomni: **V stavkih tudi lahko povemo, kaj so osebe, stvari ali reči.**

(a) Šolska oprava: šolska miza, stol, deska, šolska klop, obešalo, šolska omara. — (b) Sobna oprava: miza, stol, klop, peč, omara, umivalnik. — (c) Šolsko orodje: kreda, goba, knjiga, zvezek, svinčnik, peresnik, kozarec. — (č) Mizno orodje: žlica, nož, vilice, skleda, krožnik, steklenica, kozarec, prtič, prtič. — (d) Vrtno orodje: motika, lopata, grablje, škropilnica. — (e) Poljsko orodje: plug, brana, motika, lopata, grablje, vile. — Kaj je šolska miza? Kaj je kreda?... Vprašuj na ta način z gornjimi imeni in odgovarjaj! (Tako-le: Šolska miza je šolska oprava. Kreda je šolsko orodje. Žlica je mizno orodje. — Odgovori tudi na ta-le vprašanja: Kaj je vol? Kaj je stol? Kaj je juha? Kaj je muha? Kaj je šolska deska? Kaj pšenica? Kaj sinica?)

Lopata je vrtno orodje. Lopata je poljsko orodje. — Lopata je vrtno in poljsko orodje.

Napravi podobne stavke s temi-le besedami: Miza (sobna in kuhinjska oprava). Svetiljka (sobna in kuhinjsko orodje). Motika (vrtno in poljsko orodje). Kaj je klop? Kaj je omara? Kaj so grablje?

Pomni: V stavkih lahko povemo: 1. kaj osebe, stvari ali reči delajo, 2. kakšne so; 3. kaj so.

O koliko osebah, stvareh ali rečeh lahko v stavku kaj povemo?

Kaj osebe, stvari ali reči delajo?

Kosec kosi travo. Ptič lepo poje. Mlin močno ropoče. — Šivilja šiva obleko. Čebela pridno nabira med. Peč greje stanovanje. — Dete kliče svojo mater. Jagnje skače po travniku. Zadnje kolo škriplje.

Kdo ali kaj kosi travo? Koliko koscev kosi travo? — Vprašuj ravno tako pri ostalih stavkih in odgovarjaj!

V teh stavkih povemo, kaj **ena** oseba, stvar ali reč dela.

Prečitaj stavke na prejšnjih straneh in povej, koliko oseb, stvari ali reči kaj dela!

Kosca kosita travo. Ptiča lepo pojeta. Mlina močno ropočeta. — Šivilji šivata obleko. Čebeli pridno nabirata med. Peči grejeta stanovanje. — Deteti kličeta svojo mater. Jagnjeti skačeta po travniku. Zadnji kolesi škripljeta. — Kdo ali kaj kosi travo? Koliko koscev kosi travo? — Vprašuj ravno tako pri ostalih stavkih in odgovarjaj!

Kdo ali kaj kosi travo? Koliko koscev kosi travo? — Vprašuj ravno tako pri ostalih stavkih in odgovarjaj!

V teh stavkih povemo, kaj delata **dve** osebi, stvari ali reči.

Kosci kosijo (kosé) travo. Ptiči lepo pojejo (pojo). Mlini močno tem te-le besede: deček (igrati se); kukavica (kukati); riba (plavati); drevo (roditi sad); kos (letati od veje do veje).

V teh stavkih povemo, kaj dela **mnogo** (več kakor dve) oseb, stvari ali reči.

Povej v stavkih, kaj delata dve osebi, stvari ali reči in uporabljaj pri ropočejo. — Šivilje šivajo obleko. Čebele pridno nabirajo med. Peči grejejo stanovanje. — Deteta (deca) kličejo svojo mater. Jagnjeta skačejo po travniku. Kolesa škripljejo. — Kdo ali kaj kosi travo? Koliko koscev kosi travo? (Kosci; trije, štirje... več kakor dva, mnogo.) Vprašuj ravno tako pri ostalih stavkih in odgovarjaj!

Pomni: V stavkih lahko povemo: 1. kaj dela **ena** oseba, stvar ali reč; 2. kaj delata **dve** osebi stvari ali reči; 3. kaj dela **mnogo** oseb, stvari ali reči.

Povej v stavkih, kaj dela **ena**, kaj delata **dve**, kaj dela **mnogo** oseb, stvari ali reči, in uporabljaj te besede: učenec (nalogo pisati); dekla (posodo pomivati); konj (voz vleči); mačka (miši loviti); vrabec (poditi se po dvorišču).

Kakšne so osebe, stvari ali reči?

Moj stric je učen in dober. Tvoj konj je hiter, pa boječ. Naš vrt je dolg in širok. — Moja teta je uboga in bolehná. Ovca je koristna, pohlevna in potrpežljiva. Ta cvetica je rdeča in dišéča. — Tvoje pišče je še mlado. Moje pero je koničasto, tvoje pa topo. Mesto je malo ali veliko. — Kdo ali kaj je učen in dober? Koliko stricev je učenih in dobrih? Vprašuj ravno tako pri ostalih stavkih in odgovarjaj!

V teh stavkih povemo, kakšna je **ena** stvar.

Moja strica sta učena in dobra. Tvoja konja sta hitra, pa boječa. Naša vrta (vrtova) sta dolga in široka. — Moji teti sta ubogi in bolehní. Ovcí sta koristni, pohlevni in potrpežljivi. Te cvetici sta rdeči in dišéči. — Tvoji piščeti sta še mladi. Moji peresi sta koničasti, tvoji pa topi. Mesti sta mali ali veliki. — Kdo ali kaj je učen in dober? Koliko stricev je učenih in dobrih? Vprašuj ravno tako pri ostalih stavkih in odgovarjaj!

V teh stavkih povemo kakšni sta **dve** osebi, stvari ali reči.

Moji strici so učeni in dobri. Tvoji konji so hitri, pa boječi. Naši vrti (vrtovi) so dolgi in široki. — Moje tete so uboge in bolehnine. Ovce so koristne, pohlevne in potrpežljive. Te cvetice so rdeče in dišeče. — Tvoja piščeta so še mlada. Moja peresa so koničasta, tvoja pa topa. Mesta so mala ali velika. — Kdo ali kaj je učen in dober? Koliko stricev je učenih in dobrih? (trije, štirje... mnogo, več kakor dva). Vprašuj ravno tako pri ostalih stavkih in odgovarjaj!

V teh stavkih povemo, kakšnih je **mного** (več kakor dve) oseb, stvari ali reči.

Pomni: **V stavkih lahko povemo: 1. kakšna je ena oseba, stvar ali reč; 2. kakšni sta dve osebi stvari ali reči; 3. kakšnih je mnogo oseb, stvari ali reči.**

Sonce je vroče. Oblaki so črni. Muhe so sitne. Dečka sta zaspana. Krilo je novo. Posoda je umazana. Sestri sta že dorastli. Skledice so zlate. Okna so široka. Zvonika sta visoka. Psi so zvesti. Drevesa so že zelena. — Povej o vsakem stavku, ali govorimo o eni, o dveh ali o mnogo stvareh, kakšne so!

Kaj so osebe, stvari ali reči?

Moj brat je učitelj. Naš petelin je lepa ptica. Ta računski stroj je novo učilo. — Tvoja sestra je učiteljica. Lisica je zvita žival. Moja čitanka je nova knjiga. — Mlado tele je neumna žival. To stojalo za desko je šolsko orodje. To drevo je lipa. — Kdo ali kaj je učitelj? O koliko bratih govorimo? Vprašuj tako tudi pri ostalih stavkih in povej, o koliko stvareh govorimo.

V teh stavkih povemo, kaj je **ena** oseba, stvar ali reč.

Moja brata sta učitelja. Naša petelina sta lepi ptici. Ta računska stroja sta novi učili. — Tvoji sestra sta učiteljici. Naši lisici sta zviti živali. Najini čitanki sta novi knjigi. — Mladi teleti sta neumni živali. Te stojali za desko sta šolsko orodje. Te drevesi sta lipi. — Vprašuj in odgovarjaj kakor zgoraj!

V teh stavkih povemo, kaj sta **dve** osebi, stvari ali reči.

Moj brat je vojak. Ta deček je priden pastir. Naš kovač je dober rokodelc. Stričev sin je učenec. Ta mačka je huda žival. Moja ščuka je velika riba. Naš pes je priden čuvaj. Tesarjeva sekira je ostro orodje. — Povej o dveh stvareh, kar smo v teh stavkih povedali o eni!

Moji bratje so učitelji. Naši petelini so lepe ptice. Ti računski stroji so nova učila. — Tvoje sestre so učiteljice. Lisice so zvite živali. Naše čitanke so nove knjige. — Mlada teleta so neumne živali. Ta stojala za desko so šolsko orodje. Ta drevesa so lipe. — Vprašuj in odgovarjaj kakor zgoraj!

V teh stavkih povemo, kaj je **mного** (več kakor dve) oseb, stvari ali reči.

Povej o mnogo stvareh, kar smo v zadnjem berilcu povedali o eni!

Pomni: 1. V stavkih lahko govorimo o eni, o dveh ali o mnogo osebah, stvareh ali rečeh. 2. Ako kaj povemo o eni osebi, stvari ali reči, stoji stavek v ednini. 3. Ako kaj povemo o dveh osebah, stvareh ali rečeh, stoji stavek v dvojini. 4. Ako kaj povemo o mnogo osebah, stvareh ali rečeh, stoji stavek v množini.

Vljudni otroci

Zvečer so se otroci igrali pred hišo. Po cesti prideta dva moža. Bila sta tujca. Približata se jim. Otroci se jima umaknejo na levo in desno. Odkrijejo se ter prijazno pozdravijo. Tujca lepo odzdravita in gresta dalje.

Kar se eden izmed njiju obrne in vpraša: "Ali nama veste povedati, katera pot pelje v mesto?" Otroci glasno odgovoré: "Desna pot!" Eden izmed otrok stopi za popotnikoma in ju spremi na vrh bližnjega griča. Od tod se je videlo mesto. Popotnika sta se razveselila vljudnega dečka ter sta se mu lepo zahvalila.

To so bili vljudni otroci.

Citaj to povest stavkov za stavkom in določi vsakega posebej, ali stoji v ednini, dvojini ali množini.

Povedni, vprašalni, klicalni, velelni in želelni stavki

Povedni in vprašalni stavki

Učitelj vpraša: Koliko je trikrat pet? Kaj je miza? Ali imate vsi čitanke na klopi? Ali ste izgotovili domačo nalogo? — Citaj stavke, s katerimi učitelj vprašuje in odgovarjaj!

Pomni: 1. **Stavek, s katerim vprašujemo, imenujemo vprašalni stavek.**

2. **Na konec vprašalnega stavka stavimo vprašaj (?).**

3. **Besedo za vprašajem pišemo z veliko začetnico.**

4. **Stavek, s katerim odgovarjamo ali kaj povemo, imenujemo povedni stavek.**

5. **Na konec povednega stavka stavimo piko.**

Sonce sije. Ali je jasno nebo? Ali niso te cvetice lepe? Otroci so pridni. Ščuka je riba. Ali pazijo učenci? Vreme je lepo. Ali je meso drago? Kdaj prideš k meni? Kje je moj svinčnik? Na mizi leži. — Prepiši te stavke in podčrtaj povedne enkrat, vprašalne dvakrat!

Ali tvoj brat hodi v šolo? Moj brat hodi v šolo. (Da). Moj brat ne hodi v šolo. (Ne). — Ali je tvoja sestra šivilja? Moja sestra je šivilja. (Da). Moja sestra ni (=ne je) šivilja. (Ne). — So li ti učenci pridni? Ti učenci so pridni. (Da). Ti učenci niso (=ne so) pridni. (Ne).

Pomni: **Na vprašanja lahko odgovarjamo z "da" (trdilno), ali z "ne" (nikalno). Stavki so trdilni ali nikalni.**

Odgovori na te-le vprašalne stavke trdilno in nikalno: Ali je miza na odru? Ali se kolesa vrte? Piha li veter? Ali čuti žival udarce? Kdo je odnesel stol? Kakšno nalogo imate? Koliko bratov imaš? Kaj je tvoja sestra? Ali je mačka koristna domača žival?

Klicalni stavki

Tulipan. Tulipan je rasel blizu vijolice. Nekoč vzklikne: "Glej, kako sem čvrst, kako sem lepo rdeč! Najlepša cvetica sem na vrtu! Kako se bleščim, kdo bi me ne občudoval! Kako majhna pa si ti proti meni! Kako neočitna je modra barva tvojega cveta!"

Pomni: 1. **Stavek, s katerim vzklikamo, imenujemo klicalni stavek.**

2. **Na konec klicalnega stavka stavimo klicaj (!).**

3. **Besedo za klicajem pišemo z veliko začetnico.**

Velelni stavki

Otroci, pazite! Bodite mirni! Moj sin, bodi z majim zadovoljen! Daj nam danes naš vsakdanji kruh! — S temi stavki dajemo povelja ali **velevamo**; zadnji stavek je **prošnja**.

Pomni: 1. **Stavek, s katerim velevamo ali prosimo, imenujemo velelni stavek.**

2. **Na konec velelnega stavka stavimo klicaj.**

3. V velelnih stavkih stavimo za ogovorom vejico.

Učenci, vstanite! Mirko, ne šepeči! Tovariš, prosim te, posodi mi nož! Anica, pokaži mi svojo nalogo! Odpusti nam naše dolge! Otroci, spoštujte svoje starše! Daj mi kosček kruha! — S katerimi tek stavkov velevalo in s katerimi prosimo? Izpremeni vsak stavek v povednega in v vprašalnega! — Izpremeni naslednje stavke (a) v vprašalne, (b) v klicalne, (c) v velelnе: Deklica plete nogavico. Deček je tih in miren. Vojko čita lepo povest. Vojak je hraber. Hlapec težko orje. Pastir z veseljem žene kravo na pašo. Neva je pridna deklica. Lovec gre zgodaj na lov.

Želelni stavki

Naj bi vedno sijalo sonce! Naj bi nikoli svojih staršev ne žalili! Naj v miru počiva! Da bi bili srečni vse žive dni! — V teh stavkih izrekamo želje.

Pomni: 1. Stavek, s katerim izrekamo željo, imenujemo **želelni stavek**.

2. Na konec želelnega stavka stavimo klicaj.

Da bi moj očka kmalu prišel iz vojne domov! Da bi le Sašo vselej ubogal! Naj bi vojna že kmalu končala! Naj bi že prišla pomlad! — Izpremeni te stavke (a) v povedne, (b) v vprašalne, (c) v klicalne, (č) v velelnе!

Napiši te-le želje v želelnih stavkih: Učenec si želi počitnic; deček črešenj; vrtnar lepega vremena; bolnik zdravja.

Sedanji, pretekli in prihodnji čas

Sedanji čas

Kaj delamo sedaj v šoli? Jožek čita berilo. Drugi učenci mu sledijo in pazijo na vsako besedo. Janezek še išče svoje berilo. Urška in Sonja šepečeta med seboj. Učitelj ju strogo gleda.

Vse to se dogaja **sedaj** ali v **sedanjem** času. Zato pravimo, da ti stavki stoje v **sedanjem času**.

Povej, kaj sedaj dela tvoja mati, kaj tvoj brat, tvoja sestra in uporablja pri tem te-le besede: kuhati kosilo, sekati drva, šivati srajco.

Kaj sedaj delajo: (a) ptice v gozdu, (b) kmet na njivi, (c) pastir na pašniku, (č) mizar, (d) krojač?

Pretekli čas

Kaj smo delali včeraj v šoli? Učenci smo se zbrali v učilnici. Svoje reči smo položili pod klopi. Potem smo mirno čakali gospoda učitelja. Ko je prišel, smo vstali. Nato je zazvonilo. Potem smo računali, čitali in pisali.

To se je že zgodilo ali je že **preteklo**. Ti stavki stoje v **preteklem času**.

(Pred nevihto). Dan je soparen. Sonce pripeka. Noben vetrič ne pihlja. Ptičjega petja ni slišati. Ljudje in živali težko dihaajo. — Postavi te stavke v pretekli čas.

Prihodnji čas

Kaj bo jutri v šoli? Učenci se bodo zbrali v učilnici. Svoje reči bodo odložili pod klopi. Potem bodo mirno čakali učitelja. Ko bo prišel, bodo vstali. Nato bo zazvonilo. Računali bodo, čitali ali pisali.

To se bo šele godilo; to je **prihodnji čas**. Ti stavki stojijo v **prihodnjem času**.

Postavi stavke berila "Pred nevihto" v prihodnji čas!

Pomni: V stavku lahko povemo: 1. kaj se sedaj godi; 2. kaj se je že zgodilo ali kaj je preteklo; 3. kaj se bo zgodilo ali kaj bo prišlo. — Stavki stoje v sedanjem, preteklem ali prihodnjem času.

Ponovitev

1. Kako je navadno razdeljen daljši spis ali berilo? — 2. Iz česa je sestavljen odstavek? Iz česa stavek? Iz česa beseda? Iz česa zlog? — 3. Kakšne stavke razlikujemo po govornem načinu? (Povedne itd.)

Glasniki

Imena glasnikov so:

a A, b B, c C, č Č, d D, e E, f F, g G, h H, i I, j J, k K, l L, m M, n N, A, Be, Ce, Če, De, E, Ef, Ge, Ha, I, Je, Ka, El, Em, En, o O, p P, r R, s S, š Š, t T, u U, v V, z Z, ž Ž.
O, Pe, Er, Es, Eš, Te, U, Ve, Ze, Že.

Pomni: To vrsto glasnikov oziroma črk imenujemo "abeceda".

Vrtnar dela na vrtu. Krt živi pod zemljo. Na mizi je bel prt. Smrt nikogar ne pozabi! Rjavi konj je rjavec. Voz drdra po kameniti cesti.

Pomni: V nekaterih besedah velja "r" kot samoglasnik. Napravi primerne stavke in uporablaj te-le besede: grm, grmeti, grd, trd, krv, zrno, zrnat, metrski, rž, ržen, rdečica, rdečkast, mrlič, vrniti, jedrnat, drva, prvi, vrč!

Naglasna znamenja

Zvečer se pes in petelin dogovorita takó, da bo spal petelin na drevésu, pes pa spóda j v dúplu.

Ko pa petélin pó svoji navádi zapóje, se zbudi lisica ter ga prósi, naj skóči z drevésa, da bi ga zavóljo njegóvega takó pri jétne ga glasú lepó objela.

Pomni: V govoru poudarjamo navadno nekatere samoglasnike (zloge) močneje nego druge. Tak zlog ima poudarek ali naglás. Le redko napíšemo na samoglasnik, ki ima naglas, posebno znamenje (poudarek). Z naglasom samo razlikujemo pomen enakoglasečih se besed. V pesmih pišemo poudarke, če je treba besede drugače naglašati, kakor je sicer navadno.

II. DEL

SAMOSTALNIK

Imena oseb, stvari in reči: knjiga, klop, miza, omara, kreda, oder, zvezek, podoba, stol, učitelj, učenec, drevo, cvetica, hrast, smreka, grm, ptica, kos, zajec, hiša, šola, stolp, kmet, kmetica, krava, tele.

Pomni: Imena oseb, stvari in reči so samostalna imena ali samostalniki.

Prepiši gornje samostalnike in jih razstavi na zloge! Napiši po deset samostalnikov, ki pomenijo osebe, stvari ali reči: (a) na polju, (b) v hiši, (c) dele človeškega telesa!

Krstna in rodbinska imena. Moška krstna imena: Janez, Branko, Ciril, Jože, Peter. — Ženska krstna imena: Anica, Marica, Stanislava, Olga, Zora. — Rodbinska imena: Vodnik, Prešeren, Miklošič, Slomšek, Gregorčič, Stritar, Župančič.

Krstna in rodbinska imena pišemo z veliko začetnico.

Napiši 10 moških, 10 ženskih krstnih in 10 rodbinskih imen! Razstavi jih na zloge!

Imena dežel, mest, trgov in vasi. Imena dežel: Slovenija, Srbija, Hrvatska, Bosna, Dalmacija, Macedonija. — Imena mest: Ljubljana, Trst, Gorica, Celovec, Beljak, Kranj, Celje, Maribor. — Imena trgov: Ajdovščina, Sežana, Tolmin, Vipava, Vrhnika, Kobarič. Imena vasi: Podraga, Razdrto, Slivnica, Moravče, Ponikva, Bukovica.

Tudi imena dežel (držav), mest, trgov in vasi pišemo z veliko začetnico.

Prepiši gornja imena mest, trgov in vasi in jih razstavi na zloge! ("lj" velja za en soglasnik, torej: Ce-lje!). — Napiši na pamet imena držav, dežel, mest, trgov in vasi, kolikor jih poznaš!

Imena prebivalcev mest, trgov in vasi. Ljubljančan je prebivalec Ljubljane. Mariborčan je prebivalec Maribora. Vipavčan je prebivalec vipavskega trga. Vipavci so prebivalci Vipavske doline.

Tudi imena prebivalcev mest, trgov in vasi pišemo z veliko začetnico.

Napiši imena prebivalcev tistih držav, dežel, mest, trgov in vasi, ki si jih napisal v prejšnji nalogi!

Imena gorovij, hribov, rek, potokov in jezer. Imena gorovij in gor so: Pohorje, Nanos, Triglav, Snežnik, Kras, Alpe, Javornik. — Imena hribov: Slovenske gorice, Goriška brda, Haloze, Golovec itd. — Imena rek: Sava, Drava, Mura, Soča, Ljubljanica, Vipavščica itd. — Imena potokov: Močilnik, Bistrica, Pesnica, Raša itd. — Imena jezer: Blejsko jezero, Vrbsko jezero, Bohinjsko jezero, Belopeška jezera, Cerkniško jezero itd.

Tudi imena gorovij in gor, hribov, rek, potokov in jezer pišemo z veliko začetnico.

Napiši vsa gorovja, reke, potoke in jezera, ki jih poznaš!

Pomni: **Z veliko začetnico pišemo: 1. Krstna in rodbinska imena; 2. imena držav, dežel, mest, trgov in vasi; 3. imena prebivalcev mest, trgov in vasi; 4. imena gorovij in gor, hribov, rek, potokov in jezer.**

Spol samostalnikov

Samostalniki, ki pomenijo moške osebe: učenec, pastir, kmet, gospodar, krojač, mesar, brat, so **moškega** spola.

Napiši 10 samostalnikov moškega spola!

Samostalniki, ki pomenijo ženske osebe: učenka, pastirica, kmetica, gospodinja, šivilja, sestra, so **ženskega** spola.

Napiši 10 samostalnikov ženskega spola!

Učenec (on) je priden. Hlapec (on) koplje na vrtu. Kmet (on) je delaven. Gospodar (on) je skrben. — Učenka (ona) je pridna. Kmetica (ona) je delavna. Gospodinja (ona) je skrbna.

Namesto samostalnikov moškega spola lahko postavimo besedico "on"; namesto samostalnikov ženskega spola besedico "ona".

Vol (on) je domača žival. Krava (ona) je na paši.

Namesto imen nekaterih stvari ali reči lahko postavimo besedico "on" ali "ona". Nekateri samostalniki, ki pomenijo stvari ali reči, so moškega, nekateri pa ženskega spola.

Pomni: **Moškega spola so vsi samostalniki, namesto katerih lahko postavimo besedico "on". Ženskega spola pa so vsi samostalniki, namesto katerih lahko postavimo besedico "ona".**

Določi spol teh-le samostalnikov: pes, sol, knjiga, zvezek, peč, vojak, suknja, prst, klop, voda, cerkev, gozd, golob, pastirica, nos, bukev, smreka!

Imena mladih bitij: dete, dekle, jagnje, tele, žrebe.

Dete (ono) je bolno. Dekle (ono) je pridno. Jagnje (ono) je belo.

Samostalniki, ki pomenijo mlada bitja so **srednjega** spola. Namesto samostalnikov srednjega spola lahko postavimo besedico "ono".

Okno (ono) je visoko. Drevo (ono) je košato. Berilo (ono) je lepo.

Tudi namesto imen mnogih stvari in reči lahko postavimo besedico "ono". Taki samostalniki so **srednjega spola**.

Napiši 10 samostalnikov srednjega spola!

Pomni: 1. Spol samostalnikov je trojen: moški, ženski in srednji spol. — 2. Moškega spola so tisti samostalniki, namesto katerih lahko postavimo besedico "on". — 3. Ženskega spola so tisti samostalniki, namesto katerih lahko postavimo besedico "ona". — 4. Srednjega spola so tisti samostalniki, namesto katerih lahko postavimo besedico "ono".

Določi spol teh-le samostalnikov: jed, sosed, dvorišče, kuhinja, omara, sluga, lonec, med, kruh, soseda, okno, testo, puščava, oko, starejšina, lice, vodja, ognjišče, cerkev, kosilo, vojak, metulj, jagnje, mesto, kos, sodišče!

Izpeljava ženskih samostalnikov iz moških

Mesar — mesarica; vrtnar — vrtnarica; učitelj — učiteljica.

Pomni: Iz mnogih moških samostalnikov tvorimo ženske, ako jim dostavimo (pripnemo) končnico (pripono) "ica".

Napravi ženske samostalnike iz teh-le moških samostalnikov: mlinar, klobučar, vratar, tovariš, kmet, prijatelj. Uporabi te besede v stavkih!

Goričan — Goričanka; Ljubljančan — Ljubljančanka. Tržačan — Tržačanka.

Pomni: Tudi s pripono "ka" tvorimo ženske samostalnike iz moških.

Tvori take ženske samostalnike iz teh-le moških samostalnikov: meščan, tržan, vaščan, gorjan, modrijan! Napiši te samostalnike in jih razstavi na zloge.

Junak — junakinja; korenjak — korenjakinja; rojak — rojakinja.

Pomni: Tudi s pripono "inja" tvorimo ženske samostalnike iz moških.

Napravi ženske samostalnike iz teh-le moških samostalnikov: poštenjak, divjak, težak, svak, gospod. Uporabljalj jih v stavkih!

Števiło samostalnikov

Pomni: 1. Ako govorimo v stavku o eni osebi, stvari ali reči, stoji samostalniik v ednini. 2. Ako govorimo o dveh osebah, stvareh ali rečeh, stoji samostalniik v dvojini. 3. Ako govorimo o mnogo (več ko dveh) osebah, stvareh ali rečeh, stoji samostalniik v množini.

Ednina, dvojina in množina moških samostalnikov

Naš travnik je že zelen. Naša travnika sta že zelena. Naši travniki so že zeleni.

Ednina: travnik; dvojina: travnika; množina: travniki.

Napravi iz naslednjih besed stavke (a) v ednini, (b) v dvojini, (c) v množini: Konj (pasti se na paši). Tovariš (igrati se z menoj). Oblak (zakrivati modro nebo). Kovač (kovati železo). Jezdec (imeti bistrega konja). — Napravi dvojino in množino pri teh-le samostalnikih: jelen, koren, plamen, zvonik, jazbec, večer, ribič, mladenič, okvir, otrok (otroci)!

Zajec rad zahaja v zelnik. Zajca rada zahajata v zelnik. Zajci radi zahajajo v zelnik.

Ednina: zajec; dvojina: zajca; množina: zajci.

Napravi dvojino in množino tudi teh-le samostalnikov: pevec, lovec, posel, jarem, ogenj, deček, pajek, starček, steber, sveder, pes (psa, psi), čvelj, krhelj, krempelj, parkelj, štrukelj, kašelj, žebelj! Rabi te samostalnike v stavkih!

Gospodar ima mnogo skrbi. Gospodarja imata mnogo skrbi. Gospodarji imajo mnogo skrbi.

Ednina: gospodar; dvojina: gospodarja; množina: gospodarji.

Napravi dvojino in množino tudi pri teh samostalnikih: pastir, ovčar, mizar, tesar, mesar, gozdar, pisar, lopar, denar, dinar, mehur, doktor! Rabi jih tudi v stavkih!

Kmet je delaven. **Kmeta** sta delavna. **Kmetje** (kmeti) so delavni.

Ednina: kmet; dvojina: kmeta; množina: kmetje (kmeti).

Napravi dvojino in množino še pri teh samostalnikih: mož, črv, gost, sosed, škof, brat, las, fant, tat, prst, klas, golob, gospod! Rabi jih v stavkih!

Vaščan — vaščana — vaščani (vaščanje).

Tako tudi meščan, tržan, kristjan, Goričan, Ljubljančan, Celjan itd.

Ta **grad** je že silno star. Ta **grada** (gradova) sta že silno stara. Ti **gradovi** so že silno stari.

Ednina: grad; dvojina: grada (gradova); množina: gradovi.

Napravi dvojino in množino tudi pri teh-le samostalnikih: glas, mah, pas, gozd, zob, plot, sad, sin, stan, sled, strah, bog, dolg, duh, les, nos, sok, svet, voz, vrh, zid, zvon, most!

Ednina, dvojina in množina ženskih samostalnikov

Riba je povodna žival. Dve **ribi** sta priplavali. **Ribe** so urne. — Ednina: riba; dvojina: ribi; množina: ribe.

Tvori ravno tako dvojino in množino teh-le samostalnikov: žena, roka, gora, kosa, sestra, solza, deska, igla, streha, ovca, šola, miza, hiša, skleda, lipa, ptica, mačka, knjiga, omara!

Cerkev je nova. Obe **cerkvi** sta porušeni. **Cerkve** so hiše božje. — Ednina: cerkev; dvojina: cerkvi; množina: cerkve.

Tvori dvojino in množino tudi teh-le samostalnikov: molitev, breskev, britev, bukev, redkev! — Pomni: hči, hčeri, hčere; mati, materi, matere. Uporabi ta dva samostalnika v vseh treh številah v stavkih!

Ta **nit** je prekratka. Te **niti** sta prekratki. Te **niti** so prekratke. — **Gos** ima vrat. Naši **gosí** sta se izgubili. Naše **gosí** so bele. — Ednina: nit, gos; dvojina: niti, gosí; množina: niti, gosí.

Tvori dvojino in množino tudi pri teh-le samostalnikih: miš, kopel, zibel, postelj, senožet, žival, piščal, čeljust, jesen; laž, kost, pest, klop, peč! — bolezen (bolezni, bolezní), pesem (pesmi, pesmí), basen, (basni, basní), povodenj (povodnji, povodnji).

Ednina, dvojina, množina srednjih samostalnikov

Okno je odprto. Obe **okni** sta razbiti. Vsa **okna** bo treba popraviti. — Ednina: Okno; dvojina: okni; množina: okna.

Napravi stavke v ednini, dvojini in množini: Deblo posekano. Pismo lepo pisano. Jajce strto. Jezero dolgo in široko. Morje globoko in obširno. — Napravi dvojino in množino pri naslednjih samostalnikih: gnezdo, srce, sedlo, lice, leto, ravnilo, jabolko, igrišče, čelo, stanovanje, kladivo, rebro, sito, korito!

Tvoje **pero** je zelo slabo. Te **peresi** sta nova. Ta **peresa** so dobra. — Ednina: pero; dvojina: peresi; množina: peresa. — Napravi stavke v ednini, dvojini, množini: Črevo dolgo. Telo mrliča strohnelo. Drevo s sadjem obloženo! — Pomni: Pomladi se odpirajo **očesa** na drevesih. Očeta bole **oči**. — **Nebo** je modro. Ta ima **nebesa** že na zemlji.

Ime tega učenca mi ni znano. **Imeni** teh učencev mi nista znani. **Imena** teh učencev mi niso znana. — Ednina: ime; dvojina: imeni; množina: imena. — Napravi stavke v ednini, dvojini, množini: Črno pleme v Afriki. Sleme nove hiše (dolgo). Teme visoko.

Tele je že veliko in močno. **Teleti** sta že veliki in močni. **Teleta** so že velika in močna. — Ednina: tele; dvojina: teleti; množina: teleta.

Postavi v naslednjih stavkih namesto črtice primeren samostalni izmed teh-le: Dekle, dete, jajce, jagnje, kljuse, pišče, žrebe, pleče. Ali se — rado joče. — pojdite v šolo! Da bi — kmalu bilo ocvrto! To — ne da miru. Staro — ne more več skakati. — teče za kokljo. Naše — je majhno. — Postavi te stavke v dvojino in množino!

Manjšalne besede

Manjšalne besede iz samostalnikov moškega spola

Majhen zvon je zvonec. Majhen klobuk je klobuček. Majhen hrast je hrastič.

Pomni: Zvonec, klobuček, hrastič so manjšalne besede. Iz samostalnikov moškega spola jih tvorimo s priponami: "ec, ek, ič".

Postavi v naslednjih stavkih namesto črtice manjšalno besedo: Majhen sin je —. Majhen vol je —. Majhen ptič je —. Majhen snop je —. Majhen kmet je —. Majhen fant je —. Majhen kamen je —. Majhen lonec je —. Majhen pastir je —. Majhen Janez (Branko, Miha, Marko) je —.

Manjšalne besede iz samostalnikov ženskega spola

Majhna hiša je hišica. Majhna žival je živalca. Mala miš je miška.

Pomni: Iz samostalnikov ženskega spola tvorimo manjšalne besede s priponami "ica, ca ali ka".

Kdo ali kaj je glavica, kapljica, meglica, stezica, Anica, Milica; stvarca, klopca; hčerka, piščalka, Rozika?

Manjšalne besede iz samostalnikov srednjega spola

Malo krilo je krilec. Malo gnezdo je gnezdece. Malo drevo je drevesce.

Pomni: Iz samostalnikov srednjega spola tvorimo manjšalne besede s pripono "ce".

Kaj je jedrce, kolesce, peresce, pisemce, stebelce, okence, očesce, telesce?

Pripona "ar"

Mlinar melje v mlinu. Stražar stoji na straži. Vrtnar obdeluje vrt. — Mlin — mlinar; straža — stražar; vrt — vrtnar. Tvori iz teh samostalnikov tudi samostalnike ženskega spola!

PRIDEVNIK

Kaj so pridevniki?

Kakšne so osebe, stvari in reči?

Zvonik naše cerkve je visok. Visok zvonik je daleč viden. Lisica je zvita. Zvita lisica je prekanila lovca. — Lipa pred hišo je že zelena. Zelena lipa je lepo drevo. — Jagnje je mlado. Mlado jagnje skače po travniku. — Besede: visok, zvita, zelena, mlado nam povedo, kakšne so stvari. Odgovarjajo na vprašanja kakšen? kakšna? kakšno?

Čigave so osebe, stvari in reči?

Ta vrt je sosedov. Sosedov vrt je poleg našega. — Ta čitanka je bratova. Bratova čitanka je še nova. — Čigav je ta vrt? Ta vrt je sosedov. — Vprašuj tudi po ostalih stavkih tako ter odgovarjaj!

Besede: sosedov, bratova povedo, čigave so stvari. Te besede odgovarjajo na vprašanja **čigav? čigava? čigavo?**

Pomni: **Besede, ki povedo, kakšne ali čigave so stvari, imenujemo pridevnike**

Prideni naslednjim samostalnikom primerne pridevnike: vijolica, tulipan, lilija, šmarnica (moder, rdeč, bel); jabolko, hruška, češnja (okrogel, slaček, okusen); oreh, trta, bezeg (velik, nizek, majhen); grah, plevel, čebula (tečen, škodljiv, koristna).

Izpeljava pridevnikov iz samostalnikov

Pripona "ov, ova, ovo" in "ev, eva, evo"

Bratov klobuk je nov. Sosedova hiša je pogorela. Fantovo oko je bolno.
brat — bratov; sosed — sosedova; fant — fantovo.

Pomni: **S pripono "ov(ova, ovo)" ali "ev(eva, evo)" tvarjamo iz moških samostalnikov pridevnike, ki pomenijo, čigava je kaka stvar.**

Odgovori na spodnja vprašanja in uporablaj pri tem pridevnike, ki jih obrazi iz samostalnikov v oklepajih! Čigav je ta peresnik? (Janez). Čigava je ta puška? (Vojak). Čigave besede tolažijo bolnika? (Zdravnik). Čigav je ta vrt? (Oče).

Mejaš — mejašev; mož — možev; krojač — krojačev. Obrazi take pridevnike iz samostalnikov: Tomaž, kovač, orač, postopač, učitelj, kostanj, tovariš, berač!

Stric — stričev, trgovec — trgovčev. Obrazi take pridevnike iz teh-le samostalnikov: hlapec, strelec, slepec, dedec, škorec, godec, kosec, slavec, vrabec!

Mizar — mizarjev. Obrazi: vrtnar, mesar, gozdar, pastir, krompir!

Pripona "in, ina, ino"

Sestrina knjiga je nova. Tetina hiša ima dve nadstropji. — Sestra — sestrin; Teta — tetin.

Pomni: **S pripono "in (ina, ino)" tvarjamo iz ženskih samostalnikov pridevnike, ki pomenijo čigava je kaka stvar.**

Obrazi pridevnike iz teh-le samostalnikov: dekla, žena, nevesta, gospodinja, Neža, Olga, čebela; učiteljica, vrtnarica, mlinarica, prepelica, Anica, Milica, sestrice! Pomni: mati — materin; hči — hčerin!

Spol pridevnikov

Deček je marljiv. Marljivi Jakec se rad uči. — Deklica je marljiva. Marljiva Slavica rada hodi v šolo. — Dete je marljivo. Marljivo otroče je zdravo. — Trak je rdeč. Rdeč rak je kuhan. — Roža je rdeča. Rdeča zvezda je znak svobode. — Jabolko je rdeče. Rdeče jagode so okusne. —

Pomni: **1. Spol pridevnikov se ravna po spolu samostalnikov, h katerim spadajo. 2. Spol pridevnikov je trojen: moški, ženski in srednji. 3. Pridevniki imajo v moškem spolu končnico "—" ali "i", v ženskem spolu "a", v srednjem spolu "o" ali "e".**

Postavi v vse tri spole te pridevnike: vroč, boječ, svež, divji, današnji, srednji, zadnji! Pazi: bolan, bolna, bolno!

Število pridevnikov

Ed.: Deček je marljiv. Marljivi Jakec se rad uči. — Dvoj.: Dečka sta marljiva. Marljiva Jakca se rada uči. — Množ.: Dečki so marljivi. Marljivi Jaci se radi uče. — Ed.: Deklica je marljiva. Marljiva Slavica rada hodi v šolo. — Dvoj.: Deklici sta marljivi. Marljivi Slavici radi hodita v šolo. — Množ.: Deklice so marljive. Marljive Slavice rade hodijo v šolo. — Ed.: Jabolko je rdeče. Rdeče jabolko je okusno. — Dvoj.: Jabolki sta rdeči. Rdeči jabolki sta okusni. — Množ.: Jabolka so rdeča. Rdeča jabolka so okusna.

Pomni: 1. Število pridevnikov se ravna po številu samostalnikov, h katerim spadajo. 2. Pridevniki imajo kakor samostalniki trojno število: ednino, dvojino, množino.

Stopnjevanje pridevnikov

Svinčnik je dolg. Peresnik je dolg. Svinčnik je **tako** dolg **kakor** peresnik. Oče je star. Stric je star. Oče je **tako** star **kakor** stric.

Dve osebi, stvari ali reči imata lahko enaki lastnosti. Če ju medsebojno primerjamo, uporabljamo besedo "**kakor**".

Primerjaj te stvari: Led-ogledalo (gladek). Črnilo-ogljje (črno). Sonce-krogla (okrogel). Krava-vol (koristen).

Sin je star. Oče je star. Oče je **starejši** nego sin. Vlaku je hiter. Konj je hiter. Vlaku je **hitrejši** od konja. Voda je mrzla. Sneg je mrzel. Sneg je **mrzlejši** ko voda.

Dve osebi, stvari ali reči imata lahko enake lastnosti, ali v različni meri. Kadar ju primerjamo, rabimo besede "**nego**", "**ko**" ali "**od**".

Primerjaj te-le osebe, stvari ali reči: Pes-mačka (zvest). Vodnjak-potok (globok). Milica-Ivan (priden).

Sin je star. Oče je star. Ded je star. — Oče je **starejši** ko sin. Ded je **najstarejši** (izmed vseh treh). Vol je močan. Konj je močan. Lev je močan. — Konj je **močnejši** od vola. Lev je **najmočnejši** (med vsemi tremi).

Prva stopnja: star (a,-o); močan (-a, -o). Druga stopnja: **starejši** (-a, -e); **močnejši** (-a, -e). Tretja stopnja: **najstarejši** (-a, -e); **najmočnejši** (-a, -e).

Pomni: 1. Tri osebe, stvari ali reči imajo lahko isto lastnost v trojni meri. — 2. Te tri mere imenujemo stopnje. — Pridevnik na ta način izpreminjati, se pravi pridevnik stopnjevat.

Primerjaj te-le osebe, stvari ali reči: Koza, ovca, krava (koristen). — Jabolko, oreh, lešnik (droben). — Mirko, Stanko, Janez (priden). — Stopnjevaj tudi te-le pridevnike: bogat, srečen, zvest, moder, potreben, miren, nov, prijeten, hladen!

Izpeljava samostalnikov iz pridevnikov

Pripona "**ik**" in "**ica**". Bolan mož je bolnik. Bolna žena je bolnica. Fopotnik potuje. — Bolan-bolnik-bolnica; popoten-popotnik-popotnica.

Tudi iz pridevnikov tvarjamo samostalnike; iz nekaterih s pripono "**ik**" ("**ica**").

Sodnik je mož sodnega stanu. Kako se imenuje mož (ženska), ki pomaga (pomočen), govori (govoren), zagovarja (zagovoren), toži (tožen), zapoveduje (zapoveden)?

Pripona "**ec**" in "**ka**". Zapravljivec je moški, ki zapravlja. Zapravljivka je taka ženska. — Zapravljiv-zapravljivec-zapravljivka. Kako se imenuje mož (ženska), ki je star, gologlav, sramežljiv, strašljiv, sam, siv, hrom?

Pripona "ost", "ota", "oba". Fant je mlad. Mladost je norost. Naš oče je moder mož. Očetova modrost nam je vsem v čast. — Lišček je lep ptič. Liščekova lepota nas razveseljuje. Poletje je toplo. Toplota nam je čisto nadležna. — Pes je gospodarju zvest. Pasja zvestoba je včasih čudovita. Sonce je svetlo. Sončna svetloba nadleguje oči.

mlad-mladost; moder-modrost; lep-lepota; zvest-zvestoba

Pomni: 1. Mladost, modrost, lepota, zvestoba so imena lastnosti. 2. Imena lastnosti so tudi samostalniki. 3. Imena lastnosti tvarjamo iz pridevnikov s priponami "ost, ota, oba".

Tvori samostalnike iz teh-le pridevnikov: hvaležen, hiter, moder, nagel, nemaren, prevzet, skop, učen; čist, slep, gorek, moker; hud, zvest, svetel!

GLAGOL

Kaj je glagol?

Zidar zida. Tesar teše. Pleskar pleska. Kovač kuje. — Poišči v teh stavkih besede, ki povedo, kaj kdo dela!

Miza stoji na odru. Podoba visi na steni. Učenec sedi v klopi. Zvon zvoni. — Vprašaj, kaj osebe ali reči delajo (v kakšnem stanju so)!

Pomni: Besede, ki povedo, kaj osebe, stvari ali reči delajo, ali v katerem stanju so, so glagoli.

Število in oseba glagolov

Delam, pišem, govorim; delaš, pišeš, govoriš; dela, piše, govori.

Delam. Kdo? Jaz. — Delaš. Kdo? Ti. — Dela. Kdo? Oče, mati, dekle. On, ona, ono. — Vprašuj tako tudi pri ostalih dveh glagolih in odgovarjaj!

Pomni: 1. V gornjem slučaju povemo, kaj ena oseba dela. Glagol stoji v ednini. 2. Ako glagolu lahko dodamo besedico "jaz", stoji v 1. osebi ednine. Ako glagolu dodamo besedico "ti", stoji v 2. osebi ednine. Ako mu lahko dodamo besedico "on, ona, ono" ali kak samostalnik v ednini, stoji v 3. osebi ednine.

Določi osebo in število teh-le glagolov: prosi, hodi, iščeš, rišem, čita, ženem, spim, poješ, skače, beži, stoji, zvoniš, gori!

Delava, piševa, govoriva; delata, pišeta, govorita; delata, pišeta, govorita

Delava. Kdo? Midva ali midve. — Delata. Kdo? Vidva ali vidve? Delata. Kdo? Očeta, materi, dekleti. Onadva ali onidve.

Pomni: 1. V gornjem slučaju smo povedali, kaj dve osebi delata. Glagol stoji v dvojini. 2. Ako glagolu lahko dodamo besedico "midva ali midve", stoji v 1. osebi dvojine. Ako glagolu lahko dodamo besedico "vidva ali vidve", stoji v 2. osebi dvojine. Ako mu lahko dodamo besedico "onadva ali onidve" ali pa kak samostalnik v dvojini, stoji v 3. osebi dvojine.

Določi osebo in število teh-le glagolov: pojeta (vidva). Kopljeva. Grabita (onidve). Skačeva. Spita (deklici). Orjeta (vidva). Pijeva. Sedita (vidva). Šivata (šivilji).

Delamo, pišemo, govorimo; delate, pišete, govorite; delajo, pišejo, govorijo (govore).

Delamo. Kdo? Mi. — Delate. Kdo? Vi. — Delajo. Kdo? Očetje, matere, dekleta. Oni, one, ona. — Vprašuj tako tudi pri ostalih dveh glagolih in odgovarjaj!

Pomni: 1. V gornjem slučaju povemo, kaj mnogo (več ko dve) oseb dela. Glagol stoji v množini. 2. Ako glagolu lahko dodamo besedico "mi", stoji v 1. osebi množine. Ako glagolu lahko dodamo besedico "vi", stoji v 2. osebi množine. Ako mu lahko dodamo besedico "oni, ona" ali kak samostalnik v množini, stoji v 3. osebi množine. 3. Glagol torej lahko stoji v 1., 2. ali 3. osebi. To osebo imenujemo glagolska oseba.

Določí osebo in število teh-le glagolov: Prosíte, Ljubíjo, Mislimo, Vprašájo, Odgovarjámo, Pazíte, Računájo (učenci)!

Ednina	1. os.	delam	pišem	govorim
"	2. "	delaš	pišeš	govoriš
"	3. "	dela	piše	govori
Dvojina	1. os.	delava	piševa	govoriva
"	2. "	delata	pišeta	govorita
"	3. "	delata	pišeta	govorita
Množina	1. os.	delamo	pišemo	govorimo
"	2. "	delate	pišete	govorite
"	3. "	delajo	pišejo	govore (govorijo)
Nedoločnik		delati	pisati	govoriti.

Pomni: 1. Glagol, pri katerem lahko spoznamo osebo in število, je določni glagol. 2. Glagol, pri katerem ne moremo spoznati osebe in števila, je nedoločni glagol; stoji v nedoločniku. Glagolov nedoločnik se končuje na "ti". 3. Pregibanje glagola po osebah in številu, imenujemo spregatev.

Poišči v naslednjih stavkih najprej določene glagole in potem nedoločnike; določene glagole označi po osebi in številu: Lagati ne smemo! Kdor ne dela, tudi jesti ne sme! Ali moreš nesti to butaro? Ne znam risati. Kam nočeta iti? — Spregaj tudi te glagole: mahati, morati, plavati, sekati, trgati; orati, tesati, mazati, klicati, lizati; častiti, hvaliti, loviti, moliti, misliti!

Čas glagola

Čitati, gledati, odgovarjati, računati, poslušati, delati, paziti. — Odgovarjaj z zgornjimi glagoli na ta-le vprašanja:

I. (a) Kaj delaš (sedaj)?

Na pr. **čítam**;

(b) Kaj si delal (a, o) (n. pr. včeraj)?

Sem čítal (a, o);

(c) Kaj boš delal (a, o) (n. pr. jutri)?

bom (bodem) čítal (a, o)

II. (a) Kaj delam (sedaj)?

Na pr. **čítam**;

(b) Kaj sem delal (a, o) včeraj)?

si čítal (a, o).

(c) Kaj bom (bodem) delal (a, o) (jutri)?

boš (bodeš) čítal (a, o)

III. (a) Kaj dela (sedaj)?

Na pr. **číta**;

(b) Kaj je delal (a, o) (včeraj)?

je čítal (a, o);

(c) Kaj bo (bode) delal (a, o) (jutri)?

bo (bode) čítal (a, o)

* * *

I. (a) Kaj delata (vidva)?

Na pr. **čítava**;

(b) Kaj sta delala (i, i)?

sva čítala (i, i);

(c) Kaj bosta (bodeta) delala (i, i)?

bova (bodeta) čítala (i, i)

- II. (a) Kaj delava?
Na pr. **čitata**;
(b) Kaj sva delala (i, i)?
sta čitala (i, i);
(c) Kaj bova (bodeva) delala (i, i)?
bosta (bodeta) čitala (i, i).

- III. (a) Kaj delata (onadva)?
Na pr. **čitata**;
(b) Kaj sta delala (i, i)?
sta čitala (i, i);
(c) Kaj bosta (bodeta) delala (i, i)?
bosta (bodeta) čitala (i, i)

* * *

- I. (a) Kaj delate (sedaj)?
Na pr. **čitamo**;
(b) Kaj ste delali (e, a) (včeraj)?
smo čitali (e, a);
(c) Kaj boste (bodete) delali (e, a) (jutri)?
bomo (bodemo) čitali (e, a)

- II. (a) Kaj delamo?
Na pr. **čitate**;
(b) Kaj smo delali (e, a)?
ste čitali (e, a)
(c) Kaj bomo (bodemo) delali (e, a)?
boste (bodete) čitali (e, a)

- III. (a) Kaj delajo?
Na pr. **čitajo**;
(b) Kaj so delali (e, a)?
so čitali (e, a)
(c) Kaj bodo delali (e, a)?
bodo (bodejo) čitali (e, a).

* * *

Pomni: 1. Če nam glagol pripoveduje, kaj nekdo **sedaj** dela, stoji v **sedanjem času** (v **sedanjiku**). — 2. Če glagol pripoveduje, kaj **je** kdo delal (kaj je že bilo, kaj je preteklo), stoji v **preteklem času**. — Če glagol pripoveduje kaj **bo** kdo delal, (kaj prihaja, kaj šele pride), stoji v **prihodnjem času**. — 4. Glagol potemtakem naznanja tudi čas, kdaj se kaj godi.

SEDANJI ČAS

Ed.	1. os.	Odgovarjam	pojem	mislim
	2. "	odgovarjaš	poješ	misliš
	3. "	odgovarja	poje	misli
Dvoj.	1. "	odgovarjava	pojeva	misлива
	2. "	odgovarjata	pojeta	mislita
	3. "	odgovarjata	pojeta	mislita
Množ.	1. "	odgovarjamo	pojemo	mislimo
	2. "	odgovarjate	pojete	mislite
	3. "	odgovarjajo	pojejo (pojo)	mislijo.

PRETEKLI ČAS

Ed.	1. os.	sem	
	2. "	si	odgovarjal, a, o; pel, a, o; mislil, a, o
	3. "	je	
Dvoj.	1. "	sva	
	2. "	sta	odgovarjala, i, i; pela, i, i; mislila, i, i
	3. "	sta	
Množ.	1. "	ste	
	2. "	smo	odgovarjali, e, a; peli, e, a; mislili, e, a
	3. "	so	

PRIHODNJI ČAS

Ed.	1. os.	bom (bodem)	odgovarjal, a, o; pel, a, o; mislil, a, o
	2. "	boš (bodeš)	
	3. "	bo (bode)	
Dvoj.	1. "	bova (bodeva)	odgovarjala, i, i; pela, i, i; mislila, i, i
	2. "	bosta (bodeta)	
	3. "	bosta (bodeta)	
Množ.	1. "	bomo (bodemo)	odgovarjali, e, a; peli, e, a; mislili, e, a
	2. "	boste (bodete)	
	3. "	bodo (bodejo)	

Sprečaj v vseh treh časih te-le glagole: nesti, pasti (pasem), cvesti (cvetem, cvetel), tepsti, peči (pečem, pekel), reči (rečem, rekel), moči (morem, mogel), začeti (začnem, začel), vzeti (vzamem, vzem), zapeti (zapnem, zapel), mleti (meljem, mlel); umreti (umrem, umrl), greti (grejem, grel), piti (pijem, pil), kriti (krijem, kril), umiti (umijem, unil), obuti (obujem, obul), vzdigniti (vzdignem, vzdignil), pihniti, mahiniti, vrniti; šteti (štejem, štel), umeti, goreti (gorim, gorel), hoteti (hočem, hotel), skrbeti, sloneti, viseti; hvaliti, goniti, laziti, ljubiti; delati, srečati, igrati, orati (orjem, oral), poslati; blesketati (bleskečem, blesketal), metati, ropotati, klepetati; iskati (iščem, iskal), lagati, sukati, jokati; kazati (kažem, kazal), mazati, rezati, vezati; gibati (gibljem, gibal), jemati, kopati, sipati, ščipati, kupovati (kupujem, kupoval), darovati, imenovati, gospodovati, obedovati, ogledovati, potovati, stanovati, zaničevati, premišljevati.

IZPELJAVA GLAGOLOV

Brus brusi. Gospod gospoduje. Šum šumi. — Brus — **brusiti**. Gospod — **gospodovati**. Šum **šumeti**.

Pomni: **Glagole tvarjamo tudi iz samostalnikov.**

Brus — **brusiti**. Tvari take glagole iz samostalnikov: grad, del, čast, govor, lov, misel, koša, hvala! (Stavke!)

Gospod — **gospodovati**. Tvari take glagole iz samostalnikov: dar, kup, obed, stan, vzdih, potreba, škoda! (Stavke!)

Šum — **šumeti**. Tvari take glagole iz samostalnikov: skrb, um, bol, cvet! (Stavke!)

Zid — **zidati**. Tvari take glagole iz samostalnikov: korak, zob, klic, voh, tip, račun, igra, delo! (Stavke!)

Grozdje že črni (črn). Zelezo rjavi (rjav).

črn — **črneti**; rjav — **rjaveti**.

Pomni: **Tudi iz pridevnikov tvarjamo glagole.**

Postavi v spodnjih stavkih namesto pridevnika v oklepajih, prikladni glagol!

Pomladi drevesa — (zelen). Črešnje že lepo — (rdeč). Bolnik od dne do dne bolj — (slab). Lica bolne sestre — (bled). Jeseni jabolka — (rumen). — Kako glase nedoločniki teh glagolov?

SESTAVA GLAGOLOV

Prinesi krožnik. Voda je **odnesla** brv. Kdo je **iznesel** perilo na sonce? Veter je veliko listja **nanesel**. Letina se je dobro **obnesla**. Teh bolečin ne morem **prenesti**. Jutri **odnesejo** mrliča na pokopališče. Puško mu je **razneslo**. Kokoš je jajce **znesla**. Za enkrat so mu **prizanesli**.

Pomni: 1. Glagoli so enostavni ali sestavljeni. 2. Enostavne glagole sestavljamo z zlogi: od, iz, na, ob, pri, pre, do, po, raz, z, za, priza itd. — Te zloge postavljamo pred glagole; zato imenujemo te zloge **predpone**.

Sestavi glagol "liti" z gornjimi predponami in vstavi v naslednjih stavkih namesto črte prikladne sestavljenke! Mnogi junaki so za našo svobodo svojo kri — . Nesrečnika so solze — . Anica je — svoje cvetice. Gostilničar je vino — vode. Marček je črnilo — . — mi kozarec vina! Ne — preveč vode iz lonca! Ali je kuharica vso juho — v skledo? Marica si je predpasnik — s črnilom. Iz vseh kozarcev sem — vino v steklenico. — v moj črnilnik še nekoliko črnila! — Napravi prav tako s spodnjimi stavki in uporabljaj pri tem glagol "sekati"! Posestnik je dal — stara drevesa. — mi nekaj drobnih drv! Pastir je s palico kačo — . — vrbe, da bodo lepše rastle! Kuharica je petelinu glavo — . Kamnosek je iz marmorja — spomenik. Mačka je svoje kremplje — v ptica. Mesar je vola — . Mati je — zaseko. Danes je drvar v gozdu drva — .

Sestavi spodnje glagole s prikladnimi predponami in napravi iz sestavljenih glagolov kratke stavke! Kupiti, žagati, brati, voliti, kopati. N. pr. nakupiti. Sestra je na sejmu **nakupila** precej blaga.

OSEBNI ZAIMEK

Mirko in Stanko

Mirko: "Kaj delaš?" — Stanko: "Nalogo pišem. Kaj pa ti?" — Mirko: "Jaz sem nalogo že zgotovil; moj brat pa je še ni izdelal. On jo še piše. Tudi moja sestra še ni vsega izgotovila. Ona še vedno plete." — Stanko: "Kaj pa dela novorojeno tele?" — Mirko: "Ono spi."

Pomni: 1. Besedice "jaz", "ti", "on" (ona, ono) postavljamo namesto imen ali za imena oseb, stvari ali reči. Jaz, ti, on (ona, ono) so osebni zaimki. — 2. "Jaz" znači osebo, ki govori (prva oseba); "ti" znači osebo, s katero govorimo (druga oseba); "on", "ona", "ono" znači osebo, stvar ali reč, o kateri govorimo (tretja oseba). 3. "Jaz" je osebni zaimek prve osebe "ti" je osebni zaimek druge, "on" (ona, ono) je osebni zaimek tretje osebe.

Postavi v spodnjih stavkih namesto črte primerne osebne zaimke! — pišem, — računaš. Janezek je priden učenec; — zna odgovoriti na vsako vprašanje. Ovca in jagnje sta na paši; — se pase, — pa skače. Mirko, — nikoli ne paziš! — sem bil včeraj v šoli, — pa nisi bil. — Kako bi se glasil gornji pogovor, če bi se pogovarjala: (a) Mirko in Slavko s Stankom in njegovim bratom; (b) Anica in Stanka z Marico in njeno sestro? Samostalnike brat, sestra, tele postavi v dvojino!

	Ednina:	Dvojina:
1. os.	jaz	ónadva, ónidve, ónidve.
2. "	ti	midva, midve
3. "	on, ona, ono	vidva, vidve

Kako se glasi prejšnji pogovor, če se pogovarjajo: 1. Mirko in več součencev s Stankom in več součenci; 2. Anica in več tovarišic z Marico in več tovarišicami? Samostalnike brat, sestra in tele postavi v množino!

	Ednina:	Dvojina:	Množina:
1. os.	jaz	midva, midve	mi
2. "	ti	vidva, vidve	vi
3. "	on	onadva, onidve, onidve	oni, one, ona.

Naloga. Učitelj: "Markee! Kje pa je danes tvoj brat?" — Markee: "Je bolan, je moral ostati doma." — Uč.: "Ali je tudi tvoja sestra bolna?" M.: "Ne; ona še pride." Uč.: "Sedaj bomo čitali. Najprej bom čital jaz, potem pa vi." Uč.: "Kaj vidite na deski?" Janezek: "Na deski vidimo sliko." Uč.: "Peter, ali si že videl divjega petelina?" — Peter: "Nisem ga še videl." Uč.: "Radko, ali si ga ti že videl?" Radko: "Jaz sem ga pa že videl." Uč.: "Stanko, zakaj ne paziš? Ti nikoli ne paziš!" Stanko: "Peresnik mi je padel pod klop, hotel sem ga pobrati."

Poišči v gornjih stavkih osebne zaimke in določi jim osebo in število!

Pomni: Pri glagolih navadno ne stavimo osebnih zaimkov. Postavljamo jih le tedaj, če jih moramo poudariti.

STAVEK

Določni glagol

Drevje: lepo cvesti. Sonce: prijetno sijati. Ptiki: prepevati po drevesih. Pastir: goniti čredo na pašo. Kmetje: rezati in vezati v vinogradih. Otroci: skakati in se igrati na trati. Tudi (jaz) iti na izprehod. — Napravi iz teh besed stavke! (Takole: Drevje lepo cvete, itd.)

cvesti (nedoločnik), **cvete** (določni glagol).

Pomni: Vsak stavek mora imeti najmanj en določni glagol. Brez določnega glagola ni stavka! Določni glagol je najvažnejša beseda v stavku.

Izpremeni te-le skupine besed v stavke: Dobro jutro! Dober dan! Zbogom! Ne šepetati! Ne po klopih skakati! Naprej! Danes meni, jutri tebi. Po delu plačilo. Spomladi vsaka čebelica dinar. Ne lagati! (N.pr. tako-le: Želim ti (vam) dobro jutro. Ostanite z bogom! Itd.).

Najkrajši stavek

Govorimo. Čitaš. Delate. Sem pravil. Sedijo in pišejo. Prišel boš. Hodia!

Pomni: To so stavki. Določni glagol sam v sedanjem, preteklem ali prihodnjem času je najkrajši stavek.

Izpremeni te-le nedoločnike v najkrajše stavke; pri tem uporabljaj različne osebe, različna števila in različne čase: jahati, klicati, oznanjevati, nakupiti, žeteti, potovati, premišljevat, mahitati, tresti! N.pr.: Jaham. Sta jahala. Bodo jahali, itd. — Določni glagol v teh stavkih glagolsko osebo, število in čas!

Povedek

Govorimo o naši junaški vojski. Čitaš poučno knjigo. Včeraj sem vam pravil o starih Slovanih. Zvečer prideš k nam. Kam ste gnali živino na pašo? Rada hodi v šolo. — Poišči v teh stavkih določne glagole! Določi jim glagolsko osebo, število in čas!

Pomni: 1. Določni glagol vsakikrat pove, da oseba, stvar ali reč nekaj dela. Zato imenujemo določni glagol tudi stavkov povedek. 2. Ni stavka brez povedka. — Razen povedka ima stavek lahko še več raznih besed.

Čebelica in golobček. Čebelica je padla v vodo. To zapazi golobček na bližnjem drevesu. Hitro odtrga list in ga vrže v vodo. Čebelica splava nanj. Tako se je rešila.

Drugi dan je čepel golobček zopet na svojem drevesu. Kmalu se prikrade lovec. Neopaženo je nameril puško na golobčka. Zda se pribrenči čebelica ter piči lovca v roko. Puška poč. Strel je golobčka pogrešil, ki vesel odleti. Tako je izkazala čebelica golobčku svojo hvaležnost.

Poišči v stavkih te povestice vse povedke! Izpiši jih in jim določi glagolsko osebo, število in čas! N.pr. Je padla = 3.os.edn.pret.č.

Osebek

Spoštujem očeta in mater. Marljivo pišeš. Dela na polju.

Spoštujeva očeta in mater. Marljivo pišeta. Delata na polju.

Spoštujemo očeta in mater. Marljivo pišete. Delajo na polju.

Poišči v teh stavkih povedke in določi pri vsakem glagolsko osebo!

Pomni: **1. Glagolsko osebo imenujemo tudi stavkov osebek.** — **2. Osebek je torej 1., 2. ali 3. glagolska oseba ednine, dvojine ali množine.** — **3. Osebek je skrit v povedku.** — **4. Vsak stavek ima razen povedka tudi osebek.**

Poišči v vsakem stavku berila "Čebelica in golobček" povedek (določni glagol) in osebek (glagolsko osebo)!

Osebkova beseda

Dela na polju. Kdo dela na polju? Brat (sestra) dela na polju. — Delata na polju. Kdo dela na polju? Brata (sestri) delata na polju. — Delajo na polju. Kdo dela na polju? Bratje (sestre) delajo na polju.

Stoji na vrtu. Kaj stoji na vrtu? Hruška stoji na vrtu. — Stojita na vrtu. Kaj stoji na vrtu? Hruški stojita na vrtu. — Stojijo (stojé) na vrtu. Kaj stoji na vrtu? Hruške stojijo (stojé) na vrtu.

Pomni: **1. Da stavek boljše razumemo, moramo osebek večkrat določiti s posebno besedo.** (Brat — sestra; brata — sestri; bratje — sestre; hruška, hruški, hruške). **2. To besedo imenujemo osebkovo besedo.** — **3. Po osebkovi besedi vprašamo z vprašalnico "kdo?" ali z vprašalnico "kaj?"**

Mačka preži na ptice. Bratca skačeta po trati. Dete joče v zibelki. Črešnje spomladí krasno cveto.

Določi v teh stavkih povedek in osebkovo besedo; izpiši ju tako-le; preži (pov.) — mačka (os. bes.). Stori isto s stavki povestice "Čebelica in golobček"!

III. DEL

GLAGOL

Ponovitev

Spregaj v sedanjem, preteklem in prihodnjem času tele glagole: pasti (padem), reči (rečem), pripeti (pripnem), goreti, hoditi, lesketati (leskečem), spoštovati (spoštujem)!

Določi osebo, število in čas teh-le glagolov: sije, je svetilo, bodo nosili, sva molčala, si govoril, boste prosili, ropoče, bo rezala, orješ, sta darovala, je viselo, so kazale, bosta poslala, sta ležali!

Napiši nedoločnike teh-le glagolov: kradem, padem, vedem; cvetem, pletem; dolbem, grebem, tepem; vzamen, ožmen, začnem, razpnem; derem, tarem, meljem; grejem, pojem, bijem, dam, sujem; pobegnem, mahnem; zinem; štejem, razumem, kipim, hočem, bučim, ležim, tičim; branim, hvalim; delam, iščem, lažem, mečem, ropočem, vežem, dremljem, posteljem, zovem, ženem, žgem, kljujem; darujem, kupujem, premišlujem, zaničujem!

Napravi stavke z nedoločniki glagolov: pečem, rečem, tečem, tolčem, vlečem; sežem, strežem, strižem, vržem, pomorem! (N.pr.: Hočem reči.)

Glagol "biti"

Postavi te-le stavke v vse osebe in v vsa števila sedanjega, preteklega in prihodnjega časa: Sem vojak. Sem učiteljica. Bolan sem. Bolna sem. Bolno sem.

Določni glagol: sem

Sedanji čas: Ed. 1. sem; 2. si; 3. je. Dvoj. 1. sva; 2. sta; 3. sta. Množ. 1. smo; 2. ste; 3. so.

Pretekli čas: Ed. 1. sem bil (a,o); 2. si bil (a,o); 3. je bil (a,o). Dvoj. 1. sva bila (i,i); 2. sta bila (i,i); 3. sta bila (i,i). Množ. 1. smo bili (e,a); 2. ste bili (e,a); 3. so bili (e,a).

Prihodnji čas: Ed. 1. bom (bodem); 2. boš; 3. bo; Dvoj. 1. bova; 2. bosta; 3. bosta. Množ. 1. bomo; 2. boste; 3. bodo.

Nedoločnik: biti

Pomni: nisem, nisi, ni; nisva, nista, nista; nismo, niste, niso. — Nisem bil (a,o), itd. — Ne bom (bodem), itd.

Sprejaj nikalno: Nisem vojak. Nisem učiteljica. Nisem bolan (a,o) itd.

Včeraj sem pisal slovniško nalogo. (Napačno: Včeraj sem slovniško nalogo pisal; ali: Včeraj pisal sem slovniško nalogo).

Pomni:

1. Glagol "biti" pomaga tvarjati pretekli in prihodnji čas, zato ga imenujemo tudi pomožni glagol ali pomožnik. 2. Pretekli in prihodnji čas sta zložena časa. 3. Pri zloženih časih stoji pomožnik zraven svojega glagola, ali pa nedaleč od njega. 4. Pomožnik stoji navadno pred svojim glagolom.

O načinu naše govorice

Ponovitev

Izpiši iz spodnjih stavkov najprej povedne, potem vprašalne, nato klicalne, za tem velelne in naposled želelne stavke!

Fantje, pazite! Sedaj bomo računali. Vsak naj mirno sedi in glasno odgovarja! — Koliko je petkrat dvanajst? — Veste torej vsi. To je pa res lepo! Tine, odgovori! Kako si dejal? Petkrat dvanajst je petdeset? A je res tako? Tine, premalo paziš, to ni posebno lepo od tebe! Polde, popravi! Tako je! Ponovite vsi! Za danes naj bo dovolj!

Napiši 3 povedne, 3 vprašalne, 3 želelne stavke!

Določnik in pogojnik

Danes popoldne te obiščem. Pregledovala bova knjige s podobami. Tudi jaz prinesem svojo s seboj. Podaril mi jo je stric za god.

Ako bi utegnil, bi te danes popoldne obiskal. Pregledovala bi knjige s podobami. Tudi jaz bi prinesel svojo s seboj. Podaril bi mi jo stric za god.

Pomni:

1. V stavku lahko povemo nekaj gotovega in določnega, ali pa nekaj negotovega in nedoločnega. 2. V prvih stavkih rabimo določnik, v drugih pogojnik.

Izpremeni v naslednjih stavkih določno govorico v pogojno: Kdor dobroto izkaže, svoji sreči kola maže! — Kdor starše v življenju ne spoštuje, ob grobu za njimi žaluje!

Pogojnik sedanjega in pogojnik preteklega časa.

	Sedanji čas:		Pretekli čas:
Ed.: 1. os. (jaz)		bi	
2. „ (ti)	bi pisal		bil (a, o)
3. „ (on, ona, ono)	(a, o)		pisal (a, o)
Dvoj.: 1. os. (midva, midve)		bi	
2. „ (vidva, vidve)	bi pisala		bila (i, i)
3. „ (onadva, onidve)	(i, i)		pisala (i, i)
Množ.: 1. os. (mi)		bi	
2. „ (vi)	bi pisali		bili (e, a)
3. „ (oni, one, ona)	(e, a)		pisali (e, a)

Pomni: Ne bi pisal, ne bi bil pisal, ali: bi ne pisal, bi ne bil pisal itd.

Spregaj trdilno in nikalno v pogojniku sedanjega in preteklega časa: posetiti, prinesiti, čitati, darovati!

Velelnik

Pojdi zdaj, pa priden bodi in rad ubogaj!

Pojdita zdaj, pa pridna bodita in rada ubogajta!

Pojdite zdaj, pa pridni bodite in radi ubogajte!

Pojdiva zdaj, pa pridna bodiva in rada ubogajva!

Pojdimo zdaj, pa pridni bodimo in radi ubogajmo!

Vsak pojdi zdaj, pa priden bodi in rad ubogaj!

Pomni: **V velelnih stavkih rabimo velelnik.**

Spregatev velelnika.

Sed.čas:	Ed.	1.	—	—	—
		2.	pojdi	bodi	delaj
		3.	pojdi	bodi	delaj
	Dvoj.	1.	podjiva	bodiva	delajva
		2.	pojdita	bodita	delajta
		3.	—	—	—
	Množ.	1.	pojdimo	bodimo	delajmo
		2.	pojdite	bodite	delajte
		3.	—	—	—

Velelniki glagolov: pečem, rečem, tečem, tolčem, vlečem; ležem, strežem, strižem, vržem, pomorem glasijo tako-le: **peci, reci, teci, tolci, vleci; lezi, streži, striži, vrzi, pomози!**

Izpiši velelnike in določnike iz tehle stavkov: Vsak pometaj pred svojim pragom! — Spoštuj zakon! — Prijatelje spoznaš v nadlogi, zlato pa v ognju! — Bodimo vselej poštene in zvesti! —

Želelnik

Naj grem v šolo, in naj me spremlja sosedov sin!

Naj greva v šolo, in naj naju spremljata sosedova sinova!

Naj gremo v šolo, in naj nas spremljajo sosedovi sinovi!

Naj bi nam vedno sijalo sonce svobode!

Naj bi bil srečen jaz, naj bi bil srečen ti, naj bi bil srečen vsakdo izmed nas!

Pomni: **1. V želelnih stavkih rabimo želelnik. 2. Glagol "biti" glasi v želelniku: naj bom (bodem), naj bo (bode) itd. (redkeje: naj sem, naj je) ali: naj bi bil itd.**

Nakloni

Rečem. Rekel bi. Reci! Naj rečem! (Naj bi rekel!) Delam. Delal bi. Delaj! Naj delam! (Naj bi delal!) Kupujem. Kupoval bi. Kupuj! Naj kupujem! (Naj bi kupoval!)

a) Določni glagol

DOLOČNIK

Sedanji čas	Pretekli čas	Prihodnji čas
E.		
1. berem, učim, delam	sem bral, učil, delal	bom bral, učil, delal
2. bereš, učiš, delaš itd.	si bral, učil, delal itd.	boš bral, učil, delal itd.
M.		
3. berejo, učijo, delajo (beró) (učé)	bodo brali, učili, delali	so brali, učili, delali

POGOJNIK

Sedanji čas	Pretekli čas
E.	
1. (jaz) bi bral (-a,-o), učil, delal	(jaz) bi bil bral, učil, delal (-a, -o)
2. (ti) " " " " " "	(ti) " " " " " "
3. (on) " " " " " "	(on) " " " " " "
D.	
1. (midva) bi brala, učila, delala	(midva) bi bila brala, učila, delala
2. (vidva) " " " " " "	(vidva) " " " " " "
3. (onadva) " " " " " "	(onadva) " " " " " "
M.	
1. (mi) bi brali, učili, delali	(mi) bi bili brali, učili, delali
2. (vi) " " " " " "	(vi) " " " " " "
3. (oni) " " " " " "	(oni) " " " " " "

VELELNIK

Sedanji čas

E.
1. — — — — —
2. beri, uči, delaj
3. beri, uči, delaj

D.
1. beriva, učiva, delajva
2. berita, učita, delajta
3. — — — — —

M.
1. berimo, učimo, delajmo
2. berite, učite, delajte
3. — — — — —

ŽELELNİK

Sedanji čas

- E. (a)
 1. naj berem, učim, delam
 2. — — — — —
 3. naj bere, uči, dela
 itd.
 (b)

- E. naj bi (jaz, ti, on, -a, -o)
 bral., -a, -o
 (učil, -a, -o; delal, -a, -o)
 itd.

Pretekli čas

- naj bi (jaz, ti, on, -a, -o) bil, -a, -o.
 bral, -a, -o (učil, -a, -o; delal, -a, -o)
 itd.
 ali

- da bi (jaz, ti, on, -a, -o) bil, -a, -o
 bral, -a, -o

b) Nedoločni glagol: brati, učiti, delati

Pomni: 1. Določnik, pogojnik, velelnik in želelnik so nakloni. — 2. Določni glagol ima štiri naklone. — 3. Z nakloni izražamo način govornice.

Tvori na gornji način naklone teh-le glagolov: dvigniti, iskati, teči, peči, leči, vreči, učiti, gresti, spati, stati, sest, dati, darovati, leteti, kreniti, jokati, plesati, devati, zidati, ploskati, premišljevali! — Tako-le: dvignem, dvignil bi, dvigni itd.

Hočes nočes, moraš me poslušati do konca. Hoti ali ne hoti, nazadnje moraš umreti. Denar le ti imej, da ne bo denar imel tebe. Jaz ti nimam kaj povedati. Mladenec more, starček mora umreti. Ko bi se bil hotel rešiti, bi bil moral plavati, pa nisem mogel, ker sem bil preveč truden. Včeraj bi bil moral iti v šolo, pa nisem mogel, ker sem bil bolan.

Pazi na različni pomen glagolov: morem (moči) in moram (morati)!

Pomni:

	Sed. čas:	Vel.:	Ned.:	Pret. čas:
1.	hočem	hoti	hoteti	sem hotel
	nočem (nečem)	ne hoti	ne hoteti	nisem hotel
2.	imam	imej	imeti	sem imel
	nimam	ne imej	ne imeti	nisem imel
3.	morem (morejo)	—	moči	sem mogel
	pomorem	pomozi	pomoči	sem pomogel
4.	moram (morajo)	—	morati	sem moral

Napravi stavke z določnikom, velelnikom in nedoločnikom teh glagolov! Sprejaj te glagole v vseh časih in naklonih!

Trpnik

Pri glagolih razlikujemo dva načina. Oseba ali reč lahko kaj tvori, dela (tvornik) ali pa trpi, se z njo kaj godi (trpnik). N. pr. Vojaki so premagali sovražnika z orožjem. — Lepe besede nas slepe. Tu sta oba glagola (premagali, slepe) tvornika. Lahko pa bi oba stavka povedali tudi tako-le: Sovražniki so bili premagani od vojakov z orožjem. — Ne dajmo se slepiti z lepimi besedami. Tu sta oba glagola trpnika.

Deležniki

Mimogrede sem jo poklical. Kleče ga je prosila usmiljenja. Molče so fantje odšli. Igraje sem delo opravil.

Vprašal sem ga rekoč: "Kje si bil?" Gretoč po cesti sem našel novčanik. — Če uporabljamo glagole v sedanjem času v taki obliki s končnico "e" ali "č", imenujemo take glagolske oblike deležnike sedanjega časa.

Tvoritev besed iz glagolov

Sestava

Sestavi te-le glagole s predponami: do, iz, na, od, po, pre, pri, raz, za! Gnati — staviti, rezati, trgati, pustiti, skočiti, delati. — Sestavi te-le glagole s predponami, ki stoje pred njimi, in jih rabi v stavkih: **ob**: čutiti (otrok — kazen), dariti (mati — berača), delati (delavci — vinograd), hoditi (popotnik — veliko sveta), rabiti (plug), rezati (trto), upati (nad bolnikom); **o**: braniti (hišo ognja), brati (sadje, listje), brisati (roke), čistiti (obleko madežev), graditi (vrt s plotom), krepčati (z jedjo, s pijačo), žeti (perilo, grozd); **pod**: črtati (besedo), krepiti (drevo), kupiti (z denarjem), kuriti (ogelj, sovraštvo), netiti (pod kotel), sekati (jelko), vleči (suknjo); **v**: deti (nit v šivanko), delati (motor v avtomobil) dreti (voda v hišo), kuhati (sadje), liti (mošt v sod), pisati, rezati (ime v skorjo drevesa), saditi (drevo), siliti (komu blago), stopiti (v službo, v sobo), zidati (ploščo v steno).

Izpeljava samostalnikov iz glagolov

(a) V šoli se učimo čitati, pisati in računati. **Čitanje, pisanje in računanje** so učni predmeti. — Otroci se hočejo vedno igrati. **Igranje** jih veseli. — Poležavati ni zdravo. **S poležavanjem** se omehkujemo. — Ne pij preveč vode! **S pitjem** si lahko nakoplješ bolezen.

Čitati — čitanje, računati — računanje, poležavati — poležavanje, piti — pitje.

Pomni: Iz glagolov tvarjamo samostalnike s pripono **-je**. Ti samostalniki izražajo ponavadi dejanje ali stanje. Imenujemo jih **glagolnike**.

Napravi glagolnike iz teh-le glagolov: (a) delati, spat, sedeti, grmeti, bliskati, lagati, gibati, vezati, ropotati, potovati, povzdigovati; (b) cvreti, kriti, biti, početi, vzeti, peti, vreti, vpiti, gniti. — Pazi: živeti — življenje, trpeti — trpljenje, hvaliti — hvaljenje, žaliti — žaljenje, misliti — mišljenje.

Postavi v naslednjih stavkih glagolnike namesto nedoločnikov: Dolgo (sedeti) ni zdravo. (Gibati) nas krepi. (Spati) je človeku potrebno. (Peti) nas razveseljuje. Njegovo (vpiti) je bilo daleč slišati. Strašno je bilo (trpeti) slovenskega naroda.

* * *

(b) Sodnik sodi. Njegova **sodba** je pravična. Miha služi. S svojo **službo** je zadovoljen. Tolažimo ranjence! **Tolažba** jih krepi. — Soditi — sodba, služiti — služba, tolažiti — tolažba.

Pomni: Iz glagolov tvarjamo samostalnike tudi s pripono **-ba**. Ti samostalniki izražajo dejanja ali opravila.

Napravi samostalnike iz glagolov: urediti, pogoditi, ponuditi, postreči, tožiti!

Pomni: Izpremembra (izpremeniti), hlimba (hliniti), ohramba (ohraniti), obramba (obraniti), opomba (opomniti).

Postavi namesto nedoločnikov samostalnike v teh-le stavkih: (Tožiti) ni prijetna. Sklenili smo dobro (pogoditi). Sprejel sem njegovo (ponuditi). Prijateljeva (postreči) je bila izvrstna. Citaj spodnjo (opomniti)! Vremenska (izpremeniti) je motila naše potovanje. (Braniti) Jugoslavije je dolžnost vseh državljanov.

(c) Kmalu pojdemo trgat. **Trgatev** razveseljuje staro in mlado. Volili bomo državne poslance; kajti **volitev** je osnovna pravica državljana. Spomladi sejemo; to je čas **sejatve**.

Trga-ti — trgatev; voli-ti — volitev; seja-ti — sejatev.

Pomni: Iz glagolov tvarjamo samostalnike tudi s pripono **-tev**. Tudi ti samostalniki izražajo dejanja ali opravila.

Postavi v naslednjih stavkih namesto glagolov samostalnike: Včeraj je bila (voliti) župana. Kakršna (sejati), takšna (žeti). (Rešiti) te naloge je težavna. — Izpiši iz spodnjih stavkov vse samostalnike, ki so napravljeni s priponami -je, -ba in -tev, ter jim pristani dotični glagol v nedoločniku in v 1. osebi sedanjega časa: Naše življenje je le potovanje in sejanje dobrih ali slabih del. Naše delovanje bodi vedno pošteno! Ali rad čitaš zgodbe slovenske osvobodilne borbe? Obsodba obtoženca je bila primerna obtožbi. Poštne pošiljatve so se pocenile. Petje in godba sta lepi umetnosti; služita ljudem v veselje. O domovina, ti si naša edina rešitev, naša obramba in tolažba! Pri nas smo včeraj obhajali ženitev.

Napravi s primernimi priponami (ba, tev, je) samostalnike iz teh-le glagolov: dajati, razširiti, izvoliti, prilagoditi, izložiti, združiti, razsoditi, razvrstiti, ločiti, ceniti, brisati, dražiti, govoriti, lomiti!

STAVEK

Najkrajši stavek

Pojdi! Poslušaj! Soča šumi. Potok je žuborel. Gradil boš. Naj bratec vpraša! Rekel bi (jaz). Gredo. — Kateri izmed teh-le stavkov so najkrajši? Kateri imajo osebko besedo? Izpiši prve in druge! Določi vsakemu najkrajših stavkov povedek in osebek! Tako-le: Pojdi: povedek je določni glagol; osebek 2. glag. oseba, itd.

Daljši stavek

a) Določevanje glagola

Pojdi! **Kdo** pojdi? Janez, pojdi! — Soča šumi. **Kaj** šumi? Soča šumi. — Določi z osebko besedo vsakega izmed gornjih najkrajših stavkov!

Pomni: Z osebko besedo daljšamo najkrajši stavek na vprašanje: kdo? ali: kaj?

Podaljšaj tele najkrajše stavke z osebko besedo: Leta. Hodijo. Želeli smo. Prosil bom. Vriska. Rezgečejo. Plavale so. Lajal je. Naj bi sijalo! — Izpremeni tele stavke v najkrajše: Učenec je ubogal. Dež lije. Jaz sem risal. ti pa si čital. Ko bi mesec svetil! Tone, čakaj!

* * *

Otroci ljubijo starše. — Mati drži otroka. — Pes čuva gospodarja.

Koga ljubijo otroci? Vprašaj in odgovarjaj pri ostalih stavkih!

Otroci ljubijo igrače. — Mati drži jerbas. — Pes čuva hišo.

Kaj ljubijo otroci? — Vprašaj in odgovarjaj pri ostalih stavkih!

Pomni: Stavke daljšamo ali dopolnjujemo tudi na vprašanje: koga? ali: kaj?

Podaljšaj ali dopolni naslednje stavke na vprašanje: koga? ali: kaj? Sodnik kaznuje — . Učenke pišejo — . Dež naj bi namakal — ! Vojaki morajo — . Zidar bi hotel — .

Podaljšaj naslednje najkrajše stavke z osebko besedo na vprašanje: koga? ali: kaj? Vprašal je — . Ubogala je — . Čitala sva — . Videl je — . Hoteli so — .

Določi vse povedke gornjih dveh nalog po osebi, številu, času in naklonu!

* * *

Bolnik zaupa zdravniku. — Krt koristi kmetu. — Lisice škodujejo gospodinjam. — Gozd ugaja lovcem.

Komu zaupa bolnik? Vprašaj in odgovarjaj pri ostalih stavkih!

Bolnik zaupa zdravilu. — Krt koristi travniku. — Lisice škodujejo perutnini. — Gozd ugaja divjačini.

Čemu zaupa bolnik? Vprašaj in odgovarjaj pri ostalih stavkih!

Pomni: Stavke daljšamo ali dopolnujemo tudi na vprašanje: komu? ali: čemu?

Podaljšaj ali dopolni te-le stavke na vprašanje: komu? ali: čemu? Človek pomagaj — Ne posmehujte se — ! Junaki so potrebni — ! Deček se je čudil — .

Podaljšaj ali dopolni tudi te-le stavke na primerna vprašanja: Vиноgradnik obrezuje — . Otroci nabirajo — . Oči se — svetijo. — se je sanjalo.

* * *

Oče se je usmilił siromaka. — Zajec se je zbal lovca. — Učenci naj se drže učencev! — Ne dražite součencev!

Koga se je usmilił oče? Vprašaj in odgovarjaj!

Oče se je usmilił ptičkov. — Zajec se je zbal puške. — Učenci naj se drže navodil! — Ne dražite psov!

Česa se je usmilił oče? Vprašaj in odgovarjaj!

Pomni: Stavke daljšamo ali dopolnujemo tudi na vprašanje: koga? ali: česa?

Podaljšaj ali dopolni na vprašanja: koga? ali: česa? te-le stavke: Delavec se je naveličal — . Ogiblajte se — ! Ne zaničuj — ! Bolezen se je lotila — . Dopolni na primerna vprašanja tudi te-le stavke: Bolnik upa — . Prijatelj zaupa — in — spoštuje. Čast gre — . Janezek je zgrešil — . Vsakdo naj se varuje — ! Gospodar išče — .

* * *

Hčerka piše materi pismo. — Učenka je součenci posodila peresnik. — Smrt reši človeka trpljenja. — Mladost nas ne varuje smrti. — Starši žele otrokom sreče. — Marjanček je prinesel učiteljici cvetje.

* * *

Začni z določnim glagolom in vprašaj po vseh drugih besedah vsakega stavka ter odgovarjaj! N. pr. tako-le: Piše. Kdo piše? Hčerka piše. Kaj piše hčerka? Hčerka piše pismo. Komu piše hčerka pismo? Hčerka piše materi pismo.

Določi povedke gornjih stavkov po osebi, številu, času in naklonu!

* * *

Hčerka piše materi pismo. Kje piše hčerka? Pri kom piše? Pri čem piše? Kam piše? Od kod piše? Kdaj piše? Kako dolgo piše? — Odgovori na ta vprašanja, n. pr. tako-le: Hčerka piše na vrtu materi pismo. Hčerka piše pri stricu materi pismo... itd.

Pomni: Tudi na vprašanja: kje? pri kom? pri čem? kam? od kod? kdaj? kako dolgo? in podobno daljšamo in dopolnujemo stavke.

Dopolni po možnosti naslednje stavke na vprašanja: kje? pri kom? ali: pri čem? kam? od kod? kdaj? kako dolgo? — Hlapec je nesel žito. — Potok teče. — Ptiček se je napil vode. — Drevo bo cvelo. — Trgal sem jabolka. — Trгоvec je kupcu poslal blago. — Gledal sem podobe. — Sonce zahaja.

* * *

Hčerka piše materi pismo. — Hčerka marljivo piše materi pismo. — Zaradi strica piše hčerka materi pismo. — Materi v tolažbo piše hčerka pismo. — Hčerka piše z bratom materi pismo. — Hčerka piše s peresom materi pismo. — Vprašaj v vsakem stavku z gornjimi vprašanji in odgovarjaj! N.pr. Kako piše hčerka?

Pomni: 1. Tudi na vprašanja: kako? — zakaj? — zaradi česa? — zaradi koga? — čemu? (v kak namen?) — s kom? ali: s čim? — in še na več drugih vprašanj daljšamo in dopolnujemo stavke. 2. Zakaj? (zaradi česa?) — zaradi koga?: umreti zaradi (zavoljo) lakote, za lakoto; pomagati iz

ljubezni, zaradi prijateljstva; žalostiti se zaradi otrok. 3. Čemu? (v kak namen?): delati za starost; piti za žejo; iti v boj za domovino; prepevati v veselje — iti na polje orat, na travnik kositi; v (na) kaj? (v kak namen?): obrniti v (na) korist, v (na) škodo.

Začni z določnim glagolom in vprašaj s primernimi vprašanji po vseh drugih besedah pri teh-le stavkih: Z veseljem sem sprejel prijatelja. Pastir si poje v razvedrilo. Ljubimo domovino zavoljo svobode! Strašno je včeraj divjala burja. Z bratom sem se napotil v mesto. Bogastvo se po niti nabira, po vrvi zapravlja. Ženice so šle zarana žet. Iz jeze ga je ranil. S čim režemo? Zaradi česa je sestra odšla v mesto?

Dopolni naslednje stavke na vprašanja v oklepajih: Starček ne more (zaradi česa?) več hoditi. (Po čem) spoznamo znanca. Delavci so hoteli (zaradi česa) z delom. Danes je (kako?) vzhajalo sonce. Pojdimo v gozd (čemu?)!

* * *

Hčerka je včeraj na vrtu marljivo napisala materi pismo.

Pomni: 1. Z glagolom združimo lahko več besed v en stavek. 2. V gornjem stavku določujejo vse besede določni glagol (povedek) in so od njega odvisne.

Dopolni naslednje najkrajše stavke, kolikor moreš, na vprašanja: kdo? kaj? komu? česa? kje? kdaj? kam? zakaj? čemu? — Nesli bodo. Bal se je. Govorila sta. Učijo se. Darovali so. Naj bi poslal.

* * *

Hčerka je hotela pisati pismo materi za god. Pastir mora iti zarana na travnik past. Ivo sme danes priti k meni. — Kaj je hotela hčerka? Komu je hotela pisati? — Vprašuj in odgovarjaj tudi pri ostalih stavkih!

Pomni: **Nedoločnik lahko določimo prav tako kakor določni glagol.**

Dopolni nedoločnike v naslednjih stavkih na vprašanja, kolikor moreš: Zločinec je hotel ubiti — Zelel bi osrečiti — Kaznenec je poskušal zbežati — Bog ti pomози prenašati —! Poveljnik zaukaže vojakom korakati —. Poskusite vzdigniti —! Ali bi se smeli igrati —? Učitelj nam je prepovedal hoditi —. Vsakdo bi moral izpolnjevati —.

Bog je pravičen. — **Kdo** je? Bog je. — **Kakšen** je Bog? Bog je pravičen. Zima je bila huda. — **Kaj** je bilo? Zima je bila. — **Kakšna** je bila zima? Zima je bila huda. Vinograd je očetov. — **Čigav** je vinograd? Vinograd je očetov. — Hiša je materina. — **Čigava** je hiša? Hiša je materina. Nebo je nad nami. — **Kje** je nebo? Nebo je nad nami. Včeraj je bil semenj. — **Kdaj** je bil semenj? Včeraj je bil semenj. itd. Učenec mora biti marljiv. — **Kakšen** mora biti učenec? Učenec mora biti marljiv.

Pomni: 1. Tudi glagol "biti" je povedek. 2. Razen z osebkovo besedo ga še določujemo na vprašanja: kakšen? kaj? čigav? pa tudi na vprašanja: kje? kdaj in dr. 3. Tudi njegov nedoločnik določujemo tako.

Določevanje samostalnika

1. Hčerka piše materi pismo. **Kakšna** hčerka piše? Hvaležna hčerka piše. — **Kakšno** pismo piše? — **Čigavi** materi piše? — Svoji materi piše. Hvaležna hčerka piše svoji materi ljubeznivo pismo. — Lepota nas razveseljuje. **Čigava** lepota nas razveseljuje? Lepota sveta nas razveseljuje. — Sprehod je prijeten. **Kakšen** sprehod je prijeten? Sprehod po gozdu je prijeten.

2. Bratje so kupili njive. **Koliko** bratov je kupilo? Trije bratje so kupili. — **Koliko** njiv so kupili? Trije bratje so kupili štiri njive. — **Katera** njiva je največja? Njiva pri šoli je največja. — **Kateri** brat jo je kupil? Najstarejši brat jo je kupil.

3. Četrtna leta so trije meseci. Česa četrtna so trije meseci? Četrtna leta so trije meseci. — Fašisti so opustošili velik del Slovenije. Česa velik del so opustošili? Fašisti so opustošili velik del Slovenije.

Pomni: Tudi samostalnike je treba mnogokrat točneje določiti in tako stavek podaljšati. Določamo jih na vprašanja: kakšen (a.o)? čigav(a.o)? koliko? kateri (a.o)? česa?

Pazi: kakšen? (velik, majhen, lep, marljiv, skop itd.) — Čigav? (očetov, učiteljev, sosedov, sestrin, moj, tvoj, vaš itd.) — Koliko? (eden, dva, trije, štirje itd.) — Kateri? (ta, oni, tisti, srednji, spodnji, prvi, drugi, zadnji, tukajšnji, včerajšnji, goriški, slovenski itd.) — Česa? (denarja, zemlje, pšenice, soka, kruha itd.)

Določevanje pridevnika

Moj prijatelj Gruden je zelo plemenit. Pokoren je svojim staršem in učiteljem; udan je svojim prijateljem; zvest je domovini. Vreden je vsega spoštovanja in ljubezni.

Prav vseč je vsem ljudem. Naš učitelj je Grudna zelo vesel. — Kako plemenit je Gruden? Komu je pokoren? Komu je udan? Čemu je zvest? Česa je vreden? Komu je vseč? Kako je vseč vsem ljudem? Koga je naš učitelj vesel? Kako je Grudna vesel? — Odgovori na ta vprašanja!

Pomni: 1. Tudi pridevnike je potrebno večkrat natančneje določiti in tako stavek podaljšati. 2. Določujemo jih na vprašanja: koga? ali: česa? komu? ali čemu? in kako?

* * *

Poišči v teh-le stavkih pridevnike, ki so določeni na vprašanja: komu ali čemu? koga ali česa? in kako?! Marljiv učenec je vreden pohvale. Vsi smo domovini popolnoma podložni. Jugoslavija je zelo obdarovana s čudovitimi kraji. Človeško življenje je zelo podobno vodi. Ptice, pevke so sadnemu drevju prav koristne. Račja noga je podobna veslu.

Razčlemba stavka

Pomni: 1. Na razna vprašanja določujemo glagole, samostalnike in pridevnike ter tako daljšamo stavke. 2. Stavek je sestavljen iz raznih stavkovih členov. 3. Vprašati po stavkovih členih se pravi stavek razčleniti. 4. Najvažnejši stavkov člen je povedek. Na drugem mestu stoji osebkova beseda.

SKLANJATEV

Samostalnik

Zapiši po deset imen: (a) različnih stanov, (b) domačih živali, (c) divjih živali, (č) ptic, (d) poljskih rastlin, (e) gozdnih dreves, (f) reči v kleti! — Razstavi te samostalnike na zloge! — Zapiši tudi po deset (a) krstnih moških, (b) krstnih ženskih, (c) rodbinskih imen, (č) imen dežel, mest, trgov in vasi ter njih prebivalcev, (d) imen gorovij, gor in hribov, (e) imen rek, jezer in potokov!

Pomni: Krstna in rodbinska imena, imena držav, dežel, mest, trgov, vasi in njih prebivalcev ter imena gorovij, gor in hribov, imena rek, jezer in potokov so lastna imena.

Manjšalne besede druge vrste:
zvon — zvonec — zvonček;
nož — nožič — nožiček;
stvar — stvarca — stvarčica;
vino — vince — vinčece.

Pomni: V otroškem, milovalnem in prilizovalnem govoru pomanjšujemo včasih manjšalne besede še enkrat. Za to rabimo pripone: "-ek, -ica, -ce."

Tvori manjšalne besede prve in potem, kjer je mogoče, druge vrste: hleb — hlebec — hlebček, kos, hrib, kamen, sin; grozd — grozdič — grozdiček, osel, mož, otrok, snop, fant, gozd; cerkev — cerkva — cerkvička, glava, žival, megla, jagoda.

Sklanjatev ženskih samostalnikov na "a"

Ednina: 1. Deklica je jokala. 2. Deklice ni bilo doma. 3. Daj deklici kos kruha! 4. Ali poznaš to deklico? 5. Mati je sedela pri deklici. 6. Deček se je igral z deklico.

Dvojina: 1. Deklici sta jokali. 2. Deklic (dveh) ni bilo doma. 3. Daj deklicama kruha! 4. Ali poznaš te deklici? 5. Mati je sedela pri deklicah (dveh). 6. Deček se je igral z deklicama.

Množina: 1. Deklice so jokale. 2. Deklic ni bilo doma. 3. Daj deklicam kruha! 4. Ali poznaš te deklice? 5. Mati je sedela pri deklicah. 6. Deček se je igral z deklicami.

Vprašaj v teh stavkih po besedi "deklica"!

	Ednina:	Dvojina:	Množina:
1. Kdo?	deklica	deklici	deklice
2. Koga?	deklice	deklic	deklic
3. Komu?	deklici	deklicama	deklicam
4. Koga?	deklico	deklici	deklice
5. Pri kom?(kje)?	pri deklici	pri deklicah	pri deklicah
6. S kom?	z deklico	z deklicama	z deklicami

Pomni: 1. Na različna vprašanja odgovarjamo z različnimi oblikami istega samostalnika. Te oblike imenujemo sklane samostalnika. 2. Skloni se razlikujejo po končnicah. 3. V slovenščini imamo šest sklonov v ednini, dvojini in množini.

* * *

Ednina: 1. Stena je bela. 2. Zidarji še niso dovršili stene. 3. Mokrota je steni močno škodila. 4. Zidarji so steno pobelili. 5. Peč stoji pri steni. 6. S steno vred se je tudi streha podrla.

Postavi v teh stavkih besedo **stena** v dvojino in množino!

Pomni: **Po različnih sklonih vprašujemo s temi-le vprašanji:** 1. sklon (imenovalnik): kdo ali kaj? 2. sklon (rodilnik): koga ali česa? 3. sklon (dajalnik): komu ali čemu? 4. sklon (tožilnik): koga ali kaj? 5. sklon (mestnik): pri kom ali pri čem? kje? (o kom ali o čem?) 6. sklon (orodnik ali družilnik): s kom ali s čim? Z vprašanji: kdo? koga? komu? koga? pri kom? s kom? vprašujemo po osebah; z vprašanji: kaj? česa? čemu? kaj? pri čem? in s čim? po rečeh. Samostalnike postavljati v razne sklane ednine, dvojine, množine se pravi jih sklanjati.

* * *

Odgovori na ta-le vprašanja z besedami v oklepajih: (a) v ednini, (b) v dvojini, (c) v množini (sestra, žena, dekla, kmetica, romarica, gospodinja.) 1. Kdo ali kaj me kliče? 2. Koga ali česa se spominja otrok? 3. Komu ali čemu je treba zdravnika? 4. Koga ali kaj boli glava? 5. Pri kom ali pri čem sem bil? 6. S kom ali s čim si govoril?

Pazi: V šestem sklonu govorimo in pišemo pred nemimi soglasniki "s", pred zvčnimi soglasniki in pred samoglasniki pa "z". Torej: "s sestro, s kmeticami", toda: "z omaro, z deklama, z gospodinjami".

Sklanjaj po vprašanjih te-le samostalnike: lisica, babica, senca, pravda, njiva, Vida, dežela, beseda, noga, planina, gorica!

Pomni: 1. skl. cerkev; 2. skl. cerkve; 3. skl. cerkvi; 4. skl. cerkev;
5. skl. pri cerkvi; 6. skl. s cerkvijo. Dvojina in množina se sklanjata tako
kakor deklica.

Sklanjaj kakor cerkev tudi samostalnike: molitev, breskev, britev, bukev,
redkev, obutev!

Pomni: 1. skl. mati; 2. skl. matere; 3. skl. materi; 4. skl. mater;
5. skl. pri materi; 6. skl. z materjo. Dvojina in množina se sklanjata tako
kakor deklica.

Sklanjaj kakor mati tudi samostalni hči! Rabi oba samostalnika v stavkih
v različnih sklonih!

Drvarnica je shramba za drva. Kaj je ledenica, mesnica, predivnica,
žitnica? — Spalnica je spalna soba. Kaj je čitalnica, kovačnica, pisarnica
(pisarna), pivnica, sušilnica, telovadnica, učilnica?

Snežnica je snežna voda. Kaj je potočnica, studenčnica, rečnica, zelnica,
repnica, deževnica, kapnica? — Mrzlica (mrzel) je bolezen. Tvori na isti
način imena bolezni iz pridevnikov: vroč, pljučen, padav, zlaten!

Sklanjatev moških samostalnikov

Ednina: 1. Travnik je že pokošen. 2. Trava našega travnika je zelo
visoka. 3. Suhemu travniku je treba mokrote. 4. Kosci so travnik pokosili.
5. Njiva leži pri travniku. 6. Oče nima s travnikom nobenega veselja.

Dvojina: 1. Travnika sta že pokošena. 2. Trava naših (dveh) travnikov
je zelo visoka. 3. Suhima travnikoma je treba mokrote. 4. Kosci so travnika
pokosili. 5. Njivi ležita pri (obeh) travnikih. 6. Oče nima s travnikoma
nobenega veselja.

Množina: 1. Travniki so že pokošeni. 2. Trava naših travnikov je zelo
visoka. 3. Suhim travnikom je treba mokrote. 4. Kosci so travnike pokosili.
5. Njive leže pri travnikih. 6. Oče nima s travniki nobenega veselja.

Ednina: 1. Jelen je lepa žival. 2. Lovec se je usmilil jelena. 3. Jelenu
odpade vsako leto rogovje. 4. Naložite jelena na voz! 5. Pri jelenu je stal
njegov mladič. 6. Lovci so dospeli z jelenom domov.

Ednina:

1. skl. (imen.) travnik,	jelen	4. „ (tož.) travnika,	jelena
2. „ (rod.) travnika,	jelena	5. „ (mest.) pri travnikih	pri jelenih
3. „ (daj.) travniku,	jelenu	6. „ (orod.) s travnikoma,	z jelenoma
4. „ (tož.) travnik,	jelena		
5. „ (mest.) pri travniku,	pri jelenu		
6. „ (orod.) s travnikom,	z jelenom		

Množina:

1. skl. (imen.) travniki,	jeleni	1. skl. (imen.) travniki,	jeleni
2. „ (rod.) travnikov,	jelenov	2. „ (rod.) travnikov,	jelenov
3. „ (daj.) travnikom,	jelenom	3. „ (daj.) travnikom,	jelenom
4. „ (tož.) travnike,	jelene	4. „ (tož.) travnike,	jelene
5. „ (mest.) pri travnikih,	pri jelenih	5. „ (mest.) pri travnikih,	pri jelenih
6. „ (orod.) s travniki,	z jeleni	6. „ (orod.) s travniki,	z jeleni

Pomni: V ednini je tožilnik živih bitij enak roditelju, tožilnik neživih
stvari in reči pa je enak imenovalniku.

Sklanjaj po vprašanjih te-le samostalnike: črv, gospod, pečat, orel, pekel,
veter, kamen, apostol (rod. apostola), angel (rod. angela), prapor, tabor,
prepirl, večer, zastor, oče (rod. očeta).

* * *

Edn. 6. skl.: s pevcem, z mečem, s košem, z nožem, s krajem;
Dvoj. 2. skl.: pevcev, mečev, košev, nožev, krajev;
3. „ : pevcema, mečema, košema, nožema, krajema;
6. „ : s pevcema, z mečema, s košema, z nožema, s krajema;
Množ. 2. skl.: pevcev, mečev, košev, nožev, krajev;
3. „ : pevcem, mečem, košem, nožem, krajem.

Pomni: Za soglasniki c, č, š, ž, j (lj, nj, rj) se pri sklanjavi moških samostalnikov izpremeni samoglasnik "o" v "e". Te soglasnike imenujemo mehke soglasnike.

Sklanjaj te-le samostalnike: jezdec, jazbec, mrtvec, kosec (rod. kosca), pevec, mesec; bič, črvič, ribič, kovač, obroč, mladenič; križ, mož, revež, madež, sadež, drobiž; tovariš, velikaš, mejaš; loj, gnoj, boj, znoj, gaj, učitelj, konj, seženj; mizar, denar, dinar, doktor!

* * *

Bah-ati se — bahač. Tvori tako samostalnike: a) moškega, b) če mogoče, tudi ženskega spola iz glagolov: jahati, kopati, kovati, orati, pisati, vezati, brati (berem), krojiti! Rabi te samostalnike v stavkih! — Uči-ti — učitelj. Tvori take samostalnike iz glagolov: pisati, mučiti, voditi, deliti, množiti!

Sklanjatev srednjih samostalnikov

Edn.: 1. **Mesto** se širi ob bregovih reke. 2. V različnih delih **mesta** so lepa poslopja. 3. Junak dela čast svojemu lastnemu **mestu**. 4. Požar je **mesto** uničil. 5. **V mestu** so različni uradi. 6. Primerjajte vas **z mestom**!
Dvoj.: 1. **Mesti** se širita ob bregovih reke. 2. V različnih delih **mest** (obeh) so lepa poslopja. 3. Junaka delata čast svojima rojstnima **mestoma**. 4. Požar je **mesti** uničil. 5. **V mestih** (v dveh) so različni uradi. 6. Primerjajte vasi **z mesti**!

Sklanjajte po vprašanjih tudi te-le samostalnike: leto, jabolko; rebro, bedro; sedlo, korito, gnezdo, jezero, deblo, okno, šilo, pismo, zrcalo!

Pomni: Samostalniki srednjega spola pogosto nimajo dvojine. Govorimo in pišemo "dvoje oken" (namesto dve okni), "dvoje src" itd.

Pero, peresa, peresu itd. Sklanjaj tudi: črevo, telo, uho (ušesa), slovo; kolo (množ. kolesa), drevo!

Tele, teleta, teletu itd. Sklanjaj tako tudi: dekle, dete (deteta), jagnje, pišče, pleče, otroče! — Ime, imena, imenu itd. Sklanjaj tako tudi: breme, pleme, seme, sleme, vime, vreme, teme!

6. skl.: z mestom — toda; z licem, z bivališčem, s sadjem.

Pomni: Tudi pri samostalnikih srednjega spola se za mehkiimi soglasniki (c, č, š, ž in j) izpreminja samoglasnik "o" v "e".

Sklanjatev ženskih samostalnikov, ki imajo v roditelju

ednine končnico -i.

Edn.: 1. **Nit** leži na mizi. 2. Napravi vozec na koncu **niti**. 3. Vrvica je **niti** podobna. 4. Vdeni **nit** v šivanko! 5. V platnu je nit **pri niti**. 6. **Z nitjo** šivamo.

Dvoj.: 1. **Niti** ležita na mizi. 2. Napravi vozec na koncu **niti** (obeh niti)! 3. Vrvici sta **nitma** podobni. 4. Vdeni (obe) **niti** v šivanko! 5. Na robu platna sta dve beli **niti pri dveh rdečih nitih**. 6. **Z (dvema) nitma** močnejše zašijemo.

Množ.: 1. **Niti** ležijo na mizi. 2. Napravite vozec na koncu (vseh) **niti**! 3. Vrvice so **nitim** podobne. 4. Vdenite **niti** v šivanke! 5. V platnu so niti **pri niti**. 6. **Z nitmi** šivamo.

Odgovori na spodnja vprašanja z besedami v oklepajih: a) v ednini, b) v dvojini, c) v množini! (Miš, kopel, senožet, žival, piščal, perut). — 1. Kdo ali kaj je tvoje? 2. Koga ali česa se veselíš? 3. Komu ali čemu se pozna poškodovanje? 4. Koga ali kaj so ogledovali možje? 5. O kom ali o čem se pogovarjate? 6. S kom ali s čim ste imeli opraviti?

Sklanjaj: zibel, čeljust, jesen, modrost, pamet, korist, oblast, zapoved!

Edn.* 1. bolezen, 2. bolezní, 3. bolezní, 4. bolezen, 5. pri bolezní, 6. z bolezníjo; dvoj.: 1. bolezní, 2. bolezní, 3. bolezníma, 4. bolezní, 5. pri bolezníh, 6. z bolezníma; množ.: 1. bolezní, 2. bolezní, 3. bolezním, 4. bolezní, 5. pri bolezníh, 6. z bolezními.

Sklanjaj tako tudi: prikazen, pesem, basen, misel, povodenj!

* * *

Edn.: 1. gos, 2. gosí, 3. gósi, 4. gos, 5. pri gósi, 6. z gosjó;
dvoj.: 1. gosí, 2. gosí, 3. goséma, 4. gosí, 5. pri goséh, 6. z goséma;
množ.: 1. gosí, 2. gosí, 3. gosém, 4. gosí, 5. pri goséh, 6. z gosmí.

Sklanjaj tako tudi: laž, kost, pest, klop, peč, skrb!

PRIDEVNIK

Ponavljalne vaje

Kakšen (kakšna ali kakšno) je cvetica, oko, pes, čebela, gora, roža?
— Kakšna cvetica nas razveseljuje? Kakšen pes je odpodil tatú? Kakšna čebela nabira med? Katera gora je lepa?

* * *

Dolg, dolga dolgo; — rdeč, rdeča, rdeče; svež, sveža, sveže; sinji, sinja, sinje.

Pomni: V edninskem imenovalniku pridevnikov srednjega spola se za mehкими soglasniki (c, č, š, ž, j) izpreminja "o" v "e".

Postavi naslednje pridevnike v vse tri spole, zveži jih s samostalniki v oklepajih ter jih rabi v stavkih! Goreč (srce), sinji (morje), zelen (drevo), mil (petje), žareč (nebo), kozji (mleko), slađek (spanje); N.pr. Nebo je rdeče. itd.

* * *

Brat — bratov (a,o); mejaš — mejašev (a,o); mož — možev (a,o); krojač — krojačev (a,o); prijatelj — prijateljev (a,o).

Pomni: Pri tvoritvi pridevnikov na -ov prehaja za mehкими soglasniki " -ov " v " -ev ".

* * *

Čigav, čigava, čigavo je polje (oče), klobuk (mož), knjiga (učitelj), palica (berač), sod (trgovca), bič (hlapec), gosli (godec), vol (mesar)?

Tvori iz teh-le samostalnikov pridevnike s končnico -ov, a, o (-ev, a, o) ali -in (a, o), zveži te pridevnike s samostalniki v oklepajih in jih rabi v stavkih: brat (klobuk); junak, mati, oče, sestra, hči (grob); brivec (soba); konj, hrošč, čbelica (noga); tovariš, mamica, župan (oče); tatíca (laž); tesar (orodje); gospodar (delo); revež (solze); predica (kolovrat); strelec (puška); stric (povest).

Pripona -ji (-ja, -je) in -ski (-ska, -sko).

Kravje mleko je tečna hrana. Ribja mast je zdravilo. Partizanske puške pokajo. Ljubljansko polje je široko.

Vprašaj po polmastno tiskanih besedah!

Krava — kravji (a, e); riba — ribji (ja, je); partizan — partizanski (a, o); Ljubljana — ljubljanski (a, o).

Pomni: 1. Tudi s priponami -ji (ja, je) in -ski (a, o) izpeljujemo iz samostalnikov pridevnike. Po njih vprašujemo z vprašalnicami: kateri (a, o), kakšen (a, o) ali čigav (a, o)? 2. Pridevniki s priponama -ov (ev) in -in, ki so narejeni iz lastnih imen, se pišejo z veliko začetnico. N. pr. Prešernova, Gregorčičeva pesem, Stritarjeva povest, Janezov god, 3. Iz lastnih imen narejeni pridevniki na -ski se pišejo z malo začetnico. N. pr. Moja hči hodi v slovensko šolo. Tako tudi: mariborske ulice, goriške trgovine itd.

Dopolni naslednje stavke s pridevniki, ki si jih naredil iz samostalnikov v oklepajih! — Videl sem (Prešeren) grob. Kje je (Marica) obleka? Ali si že bil na (Gregorčič) domu? Čitaj (Župančič) Pisanice! To je (Anica) knjiga. Moj brat si je kupil (Gregorčič) poezije. Včeraj smo čitali (Stritar) povest. Ali poznaš (Pavlina) sestro? To je (Stanko) mati. — Obrazi ravno tako pridevnike s pripono -ski ter jih uporabljaj kakor zgoraj! Slovan (običaj), Rus (mesto), kmet (hiša), pastir (življenje), Čeh (vlada), Praga (dekleta), Lah (dežela), človek (rod); deklica (obraz), Kras (svet), vitez (oklep); Celovec — celovski (zmaj), Gradec — graški (župan), Dolenjec — dolenski (griči), Gorenjec (kmet), pevec (zbor); Bled — blejski (otok), grad (čuvaj).

* * *

Čigava je ta palica? To je pastirjeva palica (palica znanega, določenega pastirja). Kakšna je ta palica? To je pastirska palica (palica, kakršno nosijo pastirji).

Odgovori na ta-le vprašanja s pridevniki, ki si jih napravil iz samostalnikov v oklepajih: Čigava palica se je zlomila? (pastir). Čigava hiša je pogorela? (kmet). Katere hiše imajo šestokrat slamnate strehe? (kmet). Katera perut je kratka? (gos). Katero meso je manj tečno nego volovsko? (krava).

Sklanjatev pridevnikov

Moški spol

1. **Lep** vrt je kras kmetskega doma. (**Lepi** vrt našega sosesa me šestokrat razveseljuje). 2. Kdo bi se ne veselil spomladi **lepega** vrta? 3. **Lepemu** vrtu je treba tudi **lepega** plota. 4. Sosed je kupil **lep** vrt. (Sosed je kupil **lepi** vrt poleg svoje hiše). 5. **Na lepem** vrtu rastejo različne rastline. 6. Deklica se ponaša **z lepim** vrtom.

Postavi v vseh stavkih "lep vrt" v dvojino in množino!

	Ednina	Dvojina	Množina
1. skl.	lep (lepi) vrt	lepa vrta	lepi vrti
2. „	lepega vrta	lepih vrtov	lepih vrtov
3. „	lepemu vrtu	lepima vrtoma	lepim vrtom
4. „	lep (lepi) vrt	lepa vrta	lepe vrte
5. „	pri lepem vrtu	pri lepih vrtih	pri lepih vrtih
6. „	z lepim vrtom	z lepima vrtoma	z lepimi vrti

Sklanjaj: bel(i) kruh, drag(i) kamen, cvetoč(i), grm, zelen(i) travnik

* * *

Sosed je kupil **lep** (lepi) vrt. Sosed je kupil **lepega** konja. Sestra ima **pisan** (pisani) robec. Sestra ima **pisanega** ptiča. Srečali smo **velik** (veliki) voz. Srečali smo **velikega** moža.

Pomni: **Kadar vežemo pridevnik z moškim imenom nežive stvari, je v tožilniku enak imenovalniku, pri imenih živih stvari pa je enak roditelju.**

* * *

"Lepi vrt" je znan vrt, ki je bil že imenovan, je določen vrt. "Lep vrt" je neki lep vrt, ne ve se, kateri; je neznan, **nedoločen** vrt. "Lepi" je **določna**, "lep" je **nedoločna** pridevnikova oblika.

Pomni: 1. **Pridevniki na -ji, -ski in -nji imajo samo določno obliko.** 2. **Pridevniki na -ov (-ev) in na -in imajo samo nedoločno obliko.**

Ženski spol

1. Na hribu stoji **lepa** hiša. 2. Streha **lepe** hiše je nova. 3. **Lepi** hiši se je podrli dimnik. 4. Zidarji zidajo **lepo** hišo. 5. Moj tovariš stanuje **v lepi** hiši. 6. Gospodar ima veselje **z lepo** hišo.

Sklanjaj na podoben način: lepa okolica, materina ljubezen, krasna noč, ledena skorja, gola resnica; nepremišljena beseda; nova cerkev, ozka gaz!

Srednji spol

1. Na hribu stoji **lepo** poslopje. 2. Streha **lepega** poslopja je nova. **Lepemu** poslopju se je dimnik podrl. 4. Zidarji zidajo **lepo** poslopje. Moj tovariš stanuje **v lepem** poslopju. 6. Gospodar ima veselje **z lepim** poslopjem.

Sklanjaj tudi: zlato sonce; jesensko jutro; znamenito kopališče, krasno darilo, široko morje, jasno nebo, odkrito srce!

Priponi "ast" in "at"

Bor ima iglaste (iglam podobne) liste. Luna je v prvem in zadnjem kraju srpasta (srpu podobna). Nekatere zvezde repatice so metlaste (podobne metli).

igla — **iglast**; srp — **srpast**; metla — **metlast**.

Tvori na isti način pridevnike iz polmastno tiskanih samostalnikov in jih uporabljaj v naslednjih stavkih: Smreka ima **šilu** podobne liste. Modriš ima **črti**, vrba **sulici**, bukev **jajcu**, trobentica **klinu**, marjetica **lopatici**, lipa **srcu** podobne liste. Nekatere rastline imajo **ledvicam**, nekatere **puščicam**, nekatere **kopju** podobne liste. Krava, ki ima **dimu** podobno barvo je dima. Nekatere ptice imajo **cevem** podobne kosti.

* * *

Slovenski svet je deloma **gorat** (ima mnogo gorâ). Govedo je **rogata** žival (žival, ki ima velike rogove). **Močnate** jedi (jedi iz moke) so okusne in tečne.

gora — **gorat**; rog — **rogat**; moka — (močen)močnat.

Kaj pomeni: bradat človek, kamnata cesta, krilata žival, plečat vojak, ploščat nos, mesnat kos, sočnata prikuha?

Stopnjevanje pridevnikov

Stopnjuh naslednje pridevnike in jih veži z besedami v oklepajih v stavke: hraber (konj, tiger, lev); ljubezniv (brat, sestra, sestrice); krasen (poletje, jesen, pomlad); lev (vol, krava, osel); skrben (vojak, gospodar, gospodinja); preprost (meščani, vaščani, delavci); ošaben (petelin, pav, neumnež); nežen (deček, deklica, dete); košat (jablana, lipa, bukev); pobožen (delavec, berač, bolnik). N.pr.: Konj je hraben, tiger je hrabrejši od konja, lev je najhrabrejši. itd.

Pomni: 1. Ljub — ljubši — najljubši (brat, sestra, mati). Stopnjuh tako tudi: slab (deček, deklica, otrok); lep (vijolica, tulipan, roža). 2. Hud — hujši (naš pes, sosedov pes, mesarjev pes); mlad — mlajši (hlapec, dekla, pastir); rad — rajši; sladek — slajši (kruh, hruška, med); kratek — krajši (palica, svinčnik, igla). 3. Grd — grši (današnje, večerajšnje, predvečerajšnje vreme); trd — trši (apnenec, kremen, diamant). 4. Drag — dražji (pivo, vino, žganje); plah — plašji (jerebica, prepelica, divji petelin); lahek — lažji (les, slama, pero); nizek — nižji (hiša, hlev, klop); visok — višji (hiša, cerkev, stolp); ozek — ožji (cesta, steza, gaz). 5. Tanek — tanjši (tanji) — (sukno, platno, tančica); gladek — gladkejši (pod, led, steklo); globok — globlji (potok, reka, jezero); širok — širji (steza, cesta, trg); mehak — mehkejši (sir, kruh, maslo). 6. Velik — večji (ribnik, jezero, morje); majhen (določno: mali) — manjši (deček, dojenček, novorojenček); dolg — daljši (nit, vrvica, vrv); dober — boljši (brat, sestra, mati).

Stopnjevani pridevniki se po vseh sklonih in številih sklanjajo kakor nestopnjevani.

Sklanjaj: najljubši brat, lepša roža, mlajše dete, trši kamen, najdražje blago, najtanjše platno, širša reka, najvišje bitje, slajši med itd.

ZAIMEK

Osební zaimki

LIPA PRIPOVEDUJE. Jaz sem eno izmed najlepših dreves. Imam močno deblo, in veje se **mi** strinjajo v lepo krono. Ljudje se **me** vesele, ker jim dajem lepo senco. A naposled se tudi **mene** loti sekira. Dobri prijatelji so **mi** ptički, ki **me** radi obiskujejo. Izmed vseh dreves si najrajši **mene** izberó za svoj dom. Vsak, ki je bival **pri meni**, **mi** ostane zvest. **Meni** se nobeden ne izneveri. **Z menoj** imajo veliko veselje.

Določi z vprašanji sklone polmastno tiskanih besed!

Čitaj gornje stavke zaporedoma: (a) tako, kakor da bi govorili dve lipi; (b) kakor da bi govorilo mnogo lip; (c) kakor da nagovarjaš eno lipo; (č); kakor da nagovarjaš dve lipi; (d) kakor da nagovarjaš mnogo lip; (e) kakor da govoriš o eni, dveh in mnogo lipah; (f) kakor da govoriš o enem, dveh in o mnogih hrastih!

Ednina:

Prva oseba:

1. skl. jaz
2. „ mene, me
3. „ meni, mi
4. „ mene, me
5. „ pri meni
6. „ z menój (z máno)

Druga oseba:

- ti
- tebe, te
- tebi, ti
- tebe, te
- pri tebi
- s tebój (s tábo)

Tretja oseba:

1. skl. on;	ona;	ono
2. „ njega ga;	nje, je;	njega, ga
3. „ njemu, mu;	njej, ji;	njemu, mu
4. „ njega, ga;	njo, jo;	njega, ga (nje, je)
5. „ pri njem;	pri njej;	pri njem
6. „ z njim;	z njo;	z njim.

Dvojina:

Prva oseba:

1. skl. midva (midve)
2. „ naju
3. „ nama
4. „ naju
5. „ pri naju
6. „ z nama

Druga oseba:

- vidva (vidve)
- vaju
- vama
- vaju
- pri vaju
- z vama

Tretja oseba:

- onadva; ónidve; ónidve
- njiu, nju, ju
- njima, jima
- njiu, nju, ju
- pri njiu
- z njima

Množina:

Prva oseba:

1. skl. mi
2. „ nas
3. „ nam
4. „ nas
5. „ pri nas
6. „ z nami

Druga oseba:

- vi
- vas
- vam
- vas
- pri vas
- z vami

Tretja oseba:

- oni; one; ona
- njih, jih
- njim, jim
- njih, jih, nje, je
- pri njih
- z njimi

Pomni: **Daljše oblike osebnih zaimkov pišemo takrat, kadar je osebni zaimek poudarjen.**

Dopolni naslednje stavke zaporedoma z vsemi osebnimi zaimki v ednini, dvojini in množini: 1. Zdravnik se — je usmilil. Bolnik si bo želel —. Otroci so se — zelo razveselili. Teta se — je že naveličala, sestro pa ima rada pri sebi. 2. Tujec se — je hitro približeval. Berač se je — in očetu zahvalil. Ptič — je ušel. — gre hvala, ne —. Zdravilo je — pomagalo, bratu pa ne. Revež se — je kar smilil. Žganje — je zelo škodovalo.

Nepokoren je —, ki sem njegov učitelj. 3. Kako hitro — je zapazil otrok! Žalostna vest je zelo iznenadila — in starše. Ali — bo tovariš obiskal. — ne bo obiskal, pač pa svojega brata. — hoče ta človek prekositi? 4. Ali je bil učenec pri —? 5. Naj gredo vsi z —!

* * *

ZJUTRAJ. Mati: "Ivan, umij brataca!" — Ivan: "Jaz umivam sedaj **sebe**; naj ga umije Anica!" — Mati: "Tudi Anica hoče najprej **sebe** umiti. Umijta torej najprej **sebe**, potem pa umij ti še brataca!" — Ivan je storil tako. Nazadnje so **se** umili vsi, brata in sestra.

"Sebe" (se) je tudi osebni zaimek. Pomeni katerokoli osebo ednine, dvojine in množine, služi pa le tedaj, kadar se dejanje povrača na osebek. Zato ga imenujemo osebno povratni zaimek.

Spregaj v naslednjih stavkih glagole v vseh osebah in številih: **Sebi** orjem, **sebi** sejem, **sebi** bom tudi žel. Samega **sebe** častim, če druge častim. Imam dovolj kruha **pri sebi**. Kadar grem volku nasproti, pokličem psa **s seboj**! Ne hvalim **se**! Ne iščem **si** zakladov na zemlji. — Določi sklone polmastno tiskanih besed!

1. skl. —; 2. skl. sebe, se; 3. skl. sebi, si; 4. skl. sebe, se; 5. skl. pri sebi; 6. skl. s seboj.

Dopolni te-le stavke z osebno povratnim zaimkom! Vsak za —, Bog za vse. Kdor sam — povišuje, prazno glavo oznanjuje. Lenuh sam — čas krađe.

	Ednina:	Dvojina:	Množina:
1. os.	čudim se	čudiva se	čudimo se
3. „	čudi se	čudita se	čudijo se
2. „	čudiš se	čudita se	čudite se

Pomni: **Glagole, ki jih rabimo z osebno povratnim zaimkom "se", imenujemo povratne glagole.**

Svojilni zaimki

MOJ VRTEC. Moj vrtec je moje veselje; poln je lepih cvetic. Obilno mi vrača trud. Vedno bo moj najlepši prostorček. Tudi mojemu očetu je všeč. — Postavi v tem sestavku namesto besede "moj" zaporedoma besede: tvoj, njegov, njen, najin, vajin, njun, naš, vaš, njihov!

Pomni: 1. Moj, a, e, (me), tvoj, a, e, (te), njegov, a, o (njega), njen, a, o (nje), najin, a, o (naju), vajin, a, o (vaju), naš, a, e (nas), vaš, a, e (vas) in njihov, a, o (njih). Te besede spominjajo na osebne zaimke, a povedo, čigava je kaka oseba, stvar ali reč. 2. Te zaimke imenujemo svojilne zaimke. 3. Sklanjamo jih kakor pridevnike.

* * *

Sklanjaj: moj novi klobuk, tvoj bistri konj, njihovo mlado žrebe, naša rodovitna njiva, njun mladi brat, njen dobri oče itd.!

* * *

Spoštujem svojega dobrotnika. Spoštuješ (spoštuje, spoštujeva, spoštujeta itd.) svojega dobrotnika. Ali poznaš mojega dobrotnika? Ne poznam tvojega dobrotnika. Spregaj: Ljubim svoje starše. Pišem svojo nalogo. Ali ljubiš tudi moje (njegove, naše itd.) starše? Dečki so prepisali (mojo, našo itd.) nalogo.

Pomni: **Svoj (svoja, svoje) je tudi svojilni zaimek. Pomeni svojino katerekoli osebe ednine, dvojine in množine, a služi le tedaj, kadar je tista oseba tudi osebek v stavku. Imenuje se svojilno povratni zaimek.**

Postavi v naslednjih stavkih namesto črte svojilne zaimke: Grbec tujo grbo vidi, — pa ne. Ali poznaš — očeta? To je moj nož; dobro poznam — nož. Vsakdo naj pazi na — reči!

Kazalni zaimki

Ta hiša je nova, **ona** pa je že stara. **Ta-le** deček se pridno uči, **oni-le** pa je zelo len. Varuj se **tiste** mačke, ki spredaj liže, zadaj praska! **Take** nevihte še nisem videl. Mi vsi hodimo v **isti** razred.

Pomni: 1. Besede **ta** (**ta**, **to** — **ta-le**, **ta-le**, **to-le**), **oni** (**ona**, **ono** — **oni-le**, **ona-le**, **ono-le**), **tisti** (**a**, **o**), **tisti-le**, **tista-le**, **tisto-le**), **tak** (**taka**, **tako** — **tak-le**, **taka-le**, **tako-le**) in **isti** (**a**, **o**) kažejo na osebe, stvari ali reči, o katerih govorimo. Te besede imenujemo kazalne zaimke. Kazalni zaimki so tudi: **takšen** (**a**, **o**), **tolik** (**a**, **o**) in **tolikšen** (**a**, **o**). 2. Kazalne zaimke sklanjamo kakor pridevnike. Samo **ta** (**a**, **o**) ima posebno sklanjatev.

Ednina:

1. skl	ta , ta , to
2. „	tega , te , tega
3. „	temu , tej , temu
4. „	tega (ta), to , to
5. „	pri tem , pri tej , pri tem
6. „	s tem , s to , s tem

Dvojina:

ta , te , te
teh
tema
ta , te , te
pri teh
s tema

Množina:

ti , te , ta
teh
tem
te , te , ta
pri teh
s temi

Kazalnim zaimkom: **ta**, **oni**, **tisti**, **tak** pristavljamo včasih besedico "le", včasih pa jo stavimo pred nje: **ta-le** ali **le-ta** itd.

Sklanjaj: **ta** nož, **ta** mati, **to** dete, **ta-le** grm, **ta-le** cerkev, **to-le** pismo; **oni-le** gozd, **takšna** hiša, **isto** drevo itd.

Vprašalni zaimki

Kdo orje? — **Brat** orje. **Kaj** orje? — **Njivo**.

Vprašalna zaimka **kdo** in **kaj** sklanjamo tako-le: 1. **kdo**, 2. **koga**, 3. **komu**, 4. **koga**, 5. **pri kom**, 6. **s kom**; — 1. **kaj**, 2. **česa**, 3. **čemu**, 4. **kaj**, 5. **pri čem**, 6. **s čim**.

Drugi vprašalni zaimki so tudi: **kateri?**, **katera?**, **katero?**; **čigav?**, **kakšen?**, **kolik?**, **kolikšen?**, **koliker?**

Sklanjaj: **Kdo** nese? **Kdo** cepi? **Kdo** mlati? — **Kaj** nese? **Kaj** cepi? **Kaj** mlati?

Oziralni (odnosni) zaimki

Kdor išče, najde. **Gorje**, **kdor** nima doma, — **kdor** ni nikjer sam svoj gospod. — **Kar** iščeš, boš našel. **Kar** si sejal, boš žel.

Oziralna zaimka **kdor** in **kar** sklanjamo tako-le: 1. **kdor**, 2. **kogar** (**čigar**), 3. **komur**, 4. **kogar**, 5. **pri komer**, 6. **s komer**; — 1. **kar**, 2. **česar**, 3. **čemu**, 4. **kar**, 5. **pri čemer**, 6. **s čimer**.

Oziralni zaimki so tudi: **kateri**, **katera**, **katero**; **koji**, **koja**, **koje**; **ki**; **kakršen** (**a**, **o**); **kolikršen** (**a**, **o**).

Nedoločni zaimki

Nedoločni zaimki so:

(a) **kdo**, **nekdo**, **nihče**, **nikdo**, **malokdo**, **vsakdo**;

(b) **kaj** in **nekaj**;

(c) **nič**, ki se sklanja tako-le: 1. **nič**, 2. **ničesar**, 3. **ničemur**, 4. **nič**, 5. **pri ničemer**, 6. **z ničimer**.

ŠTEVNIK

Glavni števnik

Žena drži pri hiši **tri** ogle, mož pa le **enega**. En krivičen dinar **deset** pravičnih sne. Slovensko ozemlje meri nad **petindvajset tisoč** kvadratnih kilometrov in šteje okrog **dva milijona** Slovencev. Triglav je **dvatisoč osemsto** metrov visok.

Pomni: Besede, ki naznanjajo, koliko je posameznih oseb, stvari ali reči, imenujemo glavne števnik.

Od dvajset in eden dalje štejemo: eden (ena) in dvajset, dva in dvajset; ali pa: dvajset (in) eden, dvajset dva itd.

Oblika **en** nam rabi, kadar stoji pred samostalnikom; obliko **eden** pa rabimo, kadar stoji brez samostalnika. Enako uporabljamo tudi noben in nobeden.

Sklanjajo se glavni števnik tako-le: eden (en) sklanjamo kakor pravi pridevnik. — Dva sklanjamo: 1. dva (m.sp.), dve (ž.in s.sp.); 2. dveh, 3. dvema, 4. dva, dve; 5. pri dveh, 6. z dvema. Enako sklanjamo oba in obe. — Števniki trije sklanjamo: 1. trije (m.sp.), tri (ž.in s.sp.); 2. treh, 3. trem, 4. tri, 5. pri treh, 6. s tremi. — 1. štirje (m.sp.), štiri (ž.in s.p.); 2. štirih, 3. štirim, 4. štiri, 5. pri štirih, 6. s štirimi. — Pet sklanjamo za vse spole tako-le: 1. pet, 2. petih, 3. petim, 4. pet, 5. pri petih, 6. s petimi. Kakor pet se sklanjajo vsi višji glavni števnik. Sto in tisoč ne sklanjamo.

Vrstilni števnik

Maj je **peti** mesec. Včeraj smo čitali **devetnajsto** berilo **četrtega** oddelka **Tretje** čitanke. Čitali smo o potresu na Slovenskem v **štirinajstem** stoletju. Potres je divjal dne **petindvajsetega** januarja leta **tisoč tristo osemindesetega**.

Pomni: Števniki, ki na vprašanje koliki (kolika, koliko) kažejo na posamezne osebe ali stvari (v zaključenih vrstah oseb ali stvari), se imenujejo vrstilni števniki. Sklanjamo jih kakor pridevnike. Za številkami, ki značijo vrstilne števnike, stavimo piko.

* * *

Pomni: Glagol, samostalnik, pridevnik, zaimek in števnik so besedne vrste.

STAVKOVI ČLENI

Ostanite zdravi! — Mož se mi je zdel znan. — Moj brat je postal vojak. — Vihar je postal vedno silnejši. — Ne ostajaj zadnji! — Poišči v teh stavkih vse besede, ki določujejo glagol "biti" na vprašanja: **kakšen? čigav? kateri? kaj?**

Pomni: 1. Določne glagole: biti, ostati, ostajati, zdeti se, postati, postajati in enake določujemo na vprašanja: kakšen? čigav? kateri? kaj? z imenovalnikom. 2. Določne glagole: imenovati se, zvati se, klicati se, praviti se določujemo na vprašanje kako? tudi z imenovalnikom. Ta imenovalnik imenujemo povedkov imenovalnik.

Poišči v teh-le stavkih povedkov imenovalnik: Ostani zvest domovini! Burja je prihajala vedno hujša. Gregorčič je bil duhovnik in pesnik.

Dopolni v naslednjih stavkih povedek s povedkovim imenovalnikom: 1. Ta nož se mi vidi —. 2. Moj tovariš se piše —. 3. Mlademu psu se pravi —. 4. Bodi vedno —! 5. Janko naj bi vedno ostal —!

Predmet

Moj brat je postavljaj svoj **družini hišo**. Prosil je torej razne **rokodelce pomoči**. Pomagali so mu: zidar, tesar, mizar, ključavničar in drugi obrtniki. Zidar je postavil **zid**, tesar je pripravljaj **les** za stavbo, mizar je polagal **tla** ter izdeloval **vrata** in **oknice**, ključavničar je nabijal **ključavnice** ter pribijal razne **kavlje** in **kljuke**. Pri delu jim je služilo raznovrstno orodje. Zidar je rabil **lopatico**, **kladivo** in **ravnilo**, tesar teslo. Mizarju so služili skobelj, sveder, klešče in žaga. Ključavničar je potreboval **sveder**, **klešče** in **kladivo**. Sedaj smo veseli novega **poslopja**. Zelo nam ugaja. **Stanovalce** bo varovalo **dežja**, **mraza** in raznih **nevarnosti**; tako bo ustrezalo svojemu namenu.

Vprašaj v teh stavkih po polmastno tiskanih besedah! Katero besedo določujejo.

Pomni: 1. Stavkov člen, ki določuje glagole na vprašanja: koga ali kaj? komu ali čemu? in koga ali česa? imenujemo predmet. 2. Predmet stoji v tožilniku, dajalniku ali roditelniku.

* * *

Dopolni naslednje stavke s primernimi predmeti ter določi njih sklon: 1. Slikar potrebuje —. 2. Otrok se spomladi veseli —. 3. Hlapec spoštuje —. 4. Puška in bajonet služita —. 5. Bolnik pričakuje —.

Ali poznaš hrast in gaber? Ali si letos že slišal kukavico? Ali si že videl glavno mesto Slovenije?

Trditelni odgovor: Poznam hrast in gaber. — Letos sem že slišal kukavico. — Glavno mesto Slovenije sem že videl.

Nikalni odgovor: Ne poznam hrasta in gabra. — Letos še nisem slišal kukavice. Glavnega mesta Slovenije še nisem videl.

Pomni: V nikalnih stavkih stoji predmet v roditelniku namesto v tožilniku.

Odgovori na naslednja vprašanja nikalno: Ali Bog zametuje grešnike? — Ali kukavica sama vali jajca? — Ali si že videl mesto Trst? — Ali si že izdelal svojo nalogo?

* * *

1. Česa je vreden pošten človek? 2. Česa je deležen bojevnik? 3. Čemu je zemlja podobna? 4. Čemu je slana škodljiva? 5. Koga je oče vesel? 6. Koga je vreden dober državljani? 7. Komu bodi vojak pokoren? 8. Komu je žalna obleka prikladna? — Odgovori na ta vprašanja s primernimi samostalniki!

Pomni: 1. Stavkov člen, ki določuje pridevnike na vprašanje: koga ali česa? in komu ali čemu?, imenujemo tudi predmet. 2. Predmet, ki določuje pridevnike, stoji lahko samo v roditelniku ali dajalniku.

Prislov

Ptice prebivajo rade po gozdih. Tu letajo od drevesa do drevesa in skačejo po vejah in vejicah. Tukaj si tudi spletajo gnezda med veje, v dupla ali na skale. Nekatere gnezdi v grmovju. V gnezda ležejo samice jajčeca. Iz jajčec se skotijo mladiči. Jeseni odlete na jug. Druge pa često goni lakota iz gozdov celo do hiš. — Vprašaj po polmastno tiskanih besedah in odgovarjaj! N. pr. Kje rade prebivajo ptice? Kod letajo?

Pomni: 1. Z vprašalnici: kje, kod, kam, od kod, do kod, vprašamo po kraju in prostoru. 2. Stavkov člen, ki določuje glagole na gornja vprašanja, imenujemo krajevno določilo.

Opomba. Razločuj vprašanja: kje si? kje prebivaš? kje ležiš? kje stojiš? od vprašanj: kod letaš? kod greš? kod hodiš? kod skačeš?

Določi krajevna določila v naslednjem opisu: Naša šola stoji blizu cerkve na griču. Ze od daleč se vidi poslopje. Zunaj je belo popleskano, znotraj pa lepo poslikano. Nikjer ni videti nesnage, povsod opaziš najlepši red. Le stopi v razred! Tu najdeš vse na svojem mestu. Za šolo se razprostira do potoka lep, obsežen vrt. Na njem rasteza lipa na široko svoje veje. Ob njenem cvetju prihaja z vrta prijeten vonj v razrede.

Odgovori na naslednja vprašanja s primernim krajevnim določilom! Kje biva naš učitelj? Kje naša učiteljica? Kje naš okrajni glavar? Kje rastejo jelše? Kje smreke? Kod hodite v šolo? Kod se ljudje vozijo v mesto? Kam lete ptice pevke jeseni? Od kod se vračajo spomladi? Od kod padata dež in sneg? Kam se izliva Sava?

* * *

Vstajam **zarana**. Mati me zbudi **po zimi od šestih, po leti ob petih**. **Takoj** vstanem in se oblečem. **Nato** se umijem. **Potem** ponovim svoje naloge. **Naposled** zajtrkujem in se odpravim v šolo. Tu sem **od devetih do treh**. **Opoldne** traja počitek eno uro. **Ob nedeljah** nimam šole. V šolo hodim **od leta 1940**, in bom hodil **do leta 1948**. — Vprašaj po polmastno tiskanih besedah in odgovarjaj!

Pomni: 1. Z vprašalnicami: kdaj, kako dolgo, obkorej = ob katerem času, obkorej = ob kateri uri, odklej, odkorej, doklej, dokorej, vprašamo po času. 2. Stavkov člen, ki določuje glagole na gornja vprašanja, imenujemo časovno določilo.

Poišči časovna določila v naslednjih stavkih: Jablane, hruške in druge cepe, cepi v mladosti za stare zobe! — Oh, kmalu nas mine ves trud, bolečine! — Od zore do mraka, rosan in potan, ti slajšaj in lajšaj človeško trpljenje! — Poišči v teh stavkih tudi predmete!

Odgovori na ta-le vprašanja: Kdaj vzhaja sonce? Kdaj zahaja? Obkorej vzhaja po zimi? Obkorej po leti? Odklej in doklej raste dan in pojava noč? Kako dolgo traja pomlad, poletje, jesen, zima?

* * *

(a) Mestne hiše stojе **v vrstah** in se drže druga druge. Zidajo jih **na široko in visoko**. Meščani se **lepo** oblačijo in se radi **jako** lišpajo. Posebno me zanimajo izložbe. Tu se zlato sveti **kakor sonce**, srebro blešči **kakor sneg**, diamant leškeče **kakor rosa** v jutranjem soncu.

(b) Po mestih so tudi **zelo** lepe cerkve in šole. Proti nebu mole **jako** visoki zvoniki. Dimniki tovaren so **kakor stolp** visoki. Mesta so navadno **mnogo** večja in lepša od vasi in trgov. — Vprašaj po polmastno tiskanih besedah in odgovarjaj!

Pomni: 1. Z vprašalnicami kako? (na kakšen — kateri — način?) in koliko? vprašamo po načinu in kakovosti. 2. Stavkov člen, ki določuje glagole in pridevnike na gornja vprašanja, imenujemo načinovno določilo.

Poišči načinovna določila: Prijetno se na slami spi, če vest človeka ne teži. — Sonce ne sije tako lepo **kakor materino oko**. — Pridnost več velja nego kup zlata. — Vsak dela po svoje. — Dobro premisli vsako reč, predno začneš. — Zdravo telo je najboljšo blago; pokvari se lahko, popravi pa težko.

Dopolni naslednje stavke z načinovnim določilom: 1. Slavček — poje večerno pesem. 2. Jelka je — visoko drevo. 3. Spomladi trava — raste. 4. Črešnjevo cvetje je belo **kakor** — . 5. Divja mačka je — večja od domače.

* * *

(a) Govedo redimo **zaradi mesa in mleka**. Služi nam tudi **za vožnjo**. Dalje nam koristi **s kožo in rogovi**. Iz **kože in rogov** izdelujejo različne predmete. Na govedi lahko vse obrnemo **v korist**. **Zaradi tega** moramo z njo lepo ravnati; pa tudi **iz ljubezni** do živalstva in **zavoljo človečanskih čednosti** ne smemo mučiti živine. — Vprašaj po polmastno tiskanih besedah in odgovarjaj!

Pomni: Na vprašanja: zakaj? (iz katerega vzroka?), zaradi (zavoljo) koga ali česa?, čemu? (v kak namen?), v (na) kaj? iz česa? s čim? — določujemo glagole s stavkovim členom, ki mu pravimo vzročno določilo.

Opomba. Pazi na razliko med vprašalnica *zakaj?* in *čemu?*

* * *

Izpiši iz naslednjih stavkov vzročna določila ter postavi v oklepaju vprašalnico, kateri odgovarja! — Denar je nabrušen nož; lahko ga obrneš v prid in škodo. — Prijatelj je od veselja vzkliknil pri pogledu na morje. — Račja noga je ustvarjena za plavanje in veslanje. — Zajce lovimo zaradi mesa in kožuhovine. — Marsikateri živali so nam v korist, marsikateri v škodo. — Naši junaki so trpeli iz ljubezni do nas. — Določi v teh stavkih tudi znane besedne vrste!

Odgovori na ta-le vprašanja: Zaradi česa ljubimo ptice? Zakaj jih moramo braniti pred sovražniki? Čemu služi ptičkom perje? Čemu jim služijo peroti? S čim nas razveseljujejo? S čim nam koristijo? S čim se preživljajo? — Zaradi česa hodijo učenci v šolo? Zavoljo koga naj se pridno učé? — Čemu nam rabi miza? Čemu stol? Čemu peresnik?

* * *

Mirko ne more table brisati; pojdi, Branko, ti tablo brisat! — Začnimo računati! Mirko naj gre k tabli računat! — Kdo zna smučati? Pojdimo smučat! — Tone noče živine pasti; France je odšel past. — Za praznik moramo cvetice nabirati; Marica in Jožica sta odšli na travnik jih nabirat.

Pomni: 1. Glagolske oblike: brisat, računat, smučat, past, nabirat odgovarjajo na vprašanje čemu? in naznanjajo namen. Tako glagolsko obliko imenujemo namenilnik. 2. Namenilnik rabimo pri glagolih: iti (grem, pojdem), hoditi, teči, tekati, hiteti, bežati, dirjati, se napotiti itd.; njegova končnica je -t; strogo ga moramo ločiti od nedoločnika. 3. Namenilnik je v stavku vzročno določilo.

* * *

Dopolni pravilno naslednje stavke: 1. Kosci so zarana šli travo —; še danes morajo vso travo —. 2. Jutri pojdemo seno —; danes ga ne utegnemo —. 3. Dekla naj gre v hlev —; je že čas —. 4. Ali si se v mesto napotil — blago? Da, moram nekoliko blaga —. Poišči v teh stavkih tudi krajevna, časovna in načinovna določila!

Napiši nedoločnik in namenilnik teh-le glagolov: kopljem, orjem, sejem, se učim, prodajam, sekam, nosim, trgam. Napravi z nedoločnikom in namenilnikom stavke!

Pomni: 1. Krajevno, časovno, načinovno in vzročno določilo imenujemo tudi prislovja. 2. Razlikujemo torej prislov kraja, časa, načina in vzroka.

Prilastek

Hodil sem po širokem svetu. Videl sem ravne kraje, plezal na visoke gore, potoval skozi ljubke doline. Sedaj dobro vem to-le: Ravnina je raven kos zemlje. Hrib ali grič je majhen zvišek zemeljskih tal. Malo večja višina se imenuje breg. Spodnji del brega ali griča imenujemo vzhodje; srednjemu delu pravimo pobočje, najvišji del pa je vrh. Mnogo gorá skupaj je gorovje. Globel med dvema gorama je dolina. Že davno poznam jarek in tudi brezno. Moje duhovno obzorje se je zelo razbistrilo po tem potovanju. Tudi ti uvažuj učiteljev nasvet in širi svoje znanje s poučnimi potovanji! — To je moj prvi opis.

Poišči v tem opisu stavkove člene, ki odgovarjajo na vprašanja: kakšen (kak?) kateri? čigav? koliko? kolik? česa?

Pomni: 1. Ti členi so prilastki. 2. Prilastki vedno pojasnjujejo samostalnike.

* * *

Izpiši iz gornjega opisa prilastke! V oklepaj postavi vprašalnico, kateri odgovarjajo!

Predlog

Predlog rabimo v zvezi z imeni in izražano z njim razmerje med dvema predmetoma ali med stanjem in kakim predmetom. Predlogi izražajo navadno krajevne, časovne, načinovne, vzročne in podobne razmere. Vežemo jih z enim, dvema ali s tremi skloni in stojе pred imeni, s katerimi jih vežemo.

Predlogi z roditeljskim

Z roditeljskim vežemo: **brez, do, iz, (izmed, iznad, izpod, izpred, izza), od, s (z).** — Brez konca in kraja; brez skrbi. Do konca sveta; do trde noči; ljubezen do domovine; do smrti ranjen. Iz hiše priti; kupica iz čistega zlata; iz jeze kaj storiti; iz dobre volje. Šel je od nas; eden je od drugega lepši; meso od jelena; venec od trnja; od lakote je umrl; od veselja je znorel. S konja pasti; z mize vleči; s Koroškega priti.

Predlogi z dajalnikom

Z dajalnikom vežemo: **k (h pred g in k), proti, (na) vzlic, (v) kljub.** K maši, k predavanju. Proti domu iti; proti soncu, proti vetru, proti vodi plavati.

Predlogi s tožilnikom

S tožilnikom vežemo: **čez (črez), raz, skozi(i), zoper.** Čez tri gore, čez tri vode; čez plan, čez pol pretrgati; čez čast komu kaj reči; čez malo časa; čez noč; ohranili so svoje slovensko ime čez vse čase in nevarnosti. Raz drevo pasti; raz konja stopiti. Sonce sije skozi okno; preletelo me je skozi dušo. Zoper sovražnika so se borili.

Predlogi z mestnikom

Z mestnikom se vežeta **pri** in **o**. Pri vratih stati; kako ti je pri srcu? pri belem dnevu; pri miru biti; pri zdravi pameti biti. Pesem o kralju Matjažu; povest o zlati ptički.

Predlogi s tožilnikom in mestnikom

S tožilnikom na vprašanje: **kam?** in z mestnikom na vprašanje: **kje?** vežemo: **na, ob, po, v**. Na hrib iti; na sovražnika iti; na pomoč priti; na smrt obsoditi; na stare dni; na zimo; na ves glas; mlin na sapo; lakomen na denar biti; lep na oko.

Z mestnikom: Na konju sedeti; na kmetih; na soncu; na rokah nositi; na kolenih prositi; na srcu bolan.

Ob s tožilnikom: Ob mizo udariti; ob mene se briše; koga ob glavo dejati; ob kravo smo.

Z mestnikom: Pesek ob morju; ob bedru mu meč visi; o božiču; ob letu; ob palici hoditi; ob kruhu in vodi živeti.

Po s tožilnikom: Iti po koga; po slovensko govoriti.

Z mestnikom: Po suhem in po morju; ponoči; po očetu se je vrgel; po delu zaslužek; klobuk po strani nositi; po naključju; toži se mi po očetu.

V s tožilnikom: V jamo pasti; v svate vabiti; v obraz udariti; v petek in svetek; v denar spraviti; v skok teči.

Z mestnikom: V vasi stanovati; v dveh dneh; gredo v trumah; v podobah govoriti.

Predlog z roditeljem in otrokom: s (z)

Z otrokom: Kdor se z volkovi pajdaši, mora ž njimi tuliti; pridna gospodinja je s prvim svitom na nogah; s strahom kam pogledati; s kolom po njem; bogat z žitom.

Predlogi s tožilcem in otrokom

S tožilcem in otrokom vežemo: med, nad, pod, pred. **Med s tožilcem** na vprašanje kam?: med kolesa priti; koga med mrtve šteti. **Z otrokom** na vprašanje kje?: med svojimi biti. **Nad s tožilcem:** on mu je nad vse; nad drevo vzleteti; nad Nemca iti; nad zajce iti. **Z otrokom:** nad mizo visi svetiljka; jeziti se nad kom; veseliti se nad čim; nad kom se znašati.

Pod s tožilcem: iz dežja pod kap. **Z otrokom:** pod milim nebom; pod orožjem biti; pod ključem imeti.

Pred s tožilcem: pred seboj koga pustiti. **Z otrokom:** pred kom stati; pred nočjo, pred soncem.

Predlog z roditeljem, tožilcem in otrokom: za

Za z roditeljem: za dne priti; za hlada; za mladih dni. **S tožilcem:** za mizo se vvesti; za peč se skriti. **Z otrokom:** bolan za sušico, za kugo; za grižo umreti; za lakoto umreti.

VEZNIK

Vezniki so besede, ki vežejo posamezne besede med seboj. Ločimo **vezalne:** in, pa, ter, tudi, ne le — ampak tudi; ne samo — temveč tudi; ne — ne, ni — ni, niti — niti; tako — kakor; dalje, potem, nato, vrh tega; naposled. Včas — včas; zdaj — zdaj. **Protivni:** a, ali; pa, pak; toda, le, le da; samo, samo da; vendar, vendarle, pa vendar, pri vsem tem. Ne — ampak; ne — temveč; ne — marveč. Ali — ali. **Vzročni:** zakaj, kajti; saj; sicer. **Sklepalni:** zato, zatoorej; torej, tedaj; zategadelj. **Časovni:** kadar, ko; dokler; kar, odkar; preden, prej ko. **Načinovni:** s tem da; ne da. **Izjavni:** da. **Posledični:** da, tako da. **Namerni:** da. **Pogojni:** če, ako, ko; da; samo da. **Dopustni:** da, daši, čeprav. **Vprašalni:** ali? li? **Vzročni podredni:** ki, ko, ker.

MEDMET

Medmeti naznanjajo dušne občutke ali posnemajo prirodne glasove. Najbolj navadni so: a, ah, ha, aha; o, oh, oj, joj, o joj, hm, hu; no, fej; juhe; ura; pst, hej, oho; huš, pač, pika, pok, tresk itd.

LOČILA

Ločila so znamenja, ki jih rabimo v pisavi, da ločimo posamezne stavkove člene ali stavke med seboj.

Vežica (.) nam rabi le sredi stavka, in sicer:

(a) Loči **zvalnike**, samostojne **medmete** in **vzklike** od celotnega stavka, n. pr. Tako si šla, mladost, tako si mi pobegnila, sreča, brez blagoslova! (Cankar) — Gorje, kdor nima doma! (Jenko) — Ostrigli, oh, so mi peroti! (Greg). Če medmeti nimajo posebnega poudarka (n. pr. i, o, oj), se ne piše vežica, n. pr. Oj sijaj, sijaj, sonce, oj sonce rumeno! (nar. pes.)

(b) Loči **pristavek** od besede, ki jo pojasnjuje, če stoji za njo, n. pr. Primož Trubar, prvi slovenski pisatelj, je umrl 1.1586.

Brez vejice pišemo: Prvi slovenski pisatelj Primož Trubaž je umrl 1.1586.

(c) Loči **nedoločnik**, kadar nadomešča odvisni stavek z da (da bi, ne da bi, namesto da bi ...), n. pr. Bog ima pravico, grešnike kaznovati. — Tako ga bom premikastil, da se mu nikdar več ne bodo vrnile hudobne želje, po Dunaju razsajati. (Levst.)

Če je nedoločnik osebek, se ne piše vejica, n. pr. Nemogoče mi je opaziti vse neznatne razločke. (Žup.) — Po toči zvoniti je prepozno.

(č) Loči take stavčne člene, ki se dajo zvezati z veznikom "in", n. pr. Široka, rodovitna polja se razprostirajo okoli lepe, prijazne vasi. — Človeško telo je ustvarjeno po neklih pravilih: višina, obseg prsi, dolgost vratu, nog in rok, jakost kosti, velikost glave, širokost pleč in razvitost mišičevja morajo biti med seboj v določenem razmerju. —

Kadar so **istovrstni** stavčni členi zvezani med seboj z vezniki **in, pa, ter, ali, kakor, i — i, tako — kakor, ni — ni (niti — niti), ni (niti)** se ne piše vejica, n. pr. Kakor Herkul na razpotju smo stali v tem odločilnem trenutku. — Še več gruča kakor Sava sama prinašajo njeni mnogi dotoki. (Erj.) — Na Prešernove pesmi smo Slovenci lahko bolj ponosni kakor na vse drugo, kar imamo.

Opomnja. Tudi pred veznikom **ne, ne — ne**, se ne piše vejica, če se rabi v pomenu ni, niti, ni — ni, niti — niti, n. pr. Grdih napak ni konca ne kraja. (Levst.) — Kaj nimate ne srca ne pameti? — Ni povedal natanko ne ure ne dneva.

Pri vseh drugih veznikih, n. pr. ne le — ampak tudi, tudi, a, toda, vrh tega, potem, nato, zdaj — zdaj, nekoliko — nekoliko itd., stoji vejica, n. pr. Zgodovina nam kaže ne le lepa in slavna dela, temveč tudi strasti in hudobije.

(d) Stoji pred besedami in kraticami, ki napovedujejo kako naštevanje, n. pr. in sicer, in to, na primer, posebno, zlasti, kakor, n. pr. Slovenijo delimo na več delov, in sicer na Kranjsko, Koroško, Štajersko, Primorsko itd.

(e) Loči v **priredjih** in **podredjih** posamezne stavke med seboj, n. pr. Tvoja roka, moj otec, zemlje mi lepoto je odpirala, ti kazal si njiv mi plodove, sproval me v les, razkladal skrivnosti glasov in družine dreves in vedela sva, kje kosi mladijo, kje drozdi, kod divji mož hodi, kje vile se skrivajo v gozdi. (Žup.)

Posebej pomni: pred **in, pa, ter se v priredjih** ne piše vejica, n. pr. Časi se izpreminjajo, doba prehiteva dobo in gorje mu, kdor ostane zadaj! (Cankar)

Vejica stoji pred temi vezniki le, ako jo zahteva spred stoječi stavek, n. pr. Sava nastane iz dveh rek: iz Save Dolinke, ki izvira blizu Ráteč, in Save Bohinjke, ki prihaja iz Savice. — Velik razloček je med zakoni, ki vladajo naše svobodne sile, ter zakoni, ki vladajo naše telesne sile.

(f) Loči **deležnike**, ki se rabijo namesto zavisnega stavka, od ostalih stavčnih členov, n. pr. Točiš cveticam v čaše medu, da pride bučela, gnana od tajne skrbi, spomladi na delo za božič. (Žup.)

(g) Loči **vrinjene, vmesne ali skrajšane stavke v celotnem stavku**, n. pr. Jurko pa, ne bodi len, je pobral kost golenico in jim je mlatil rebra, da je kar treskalo. (Milč.) — Res prete, da bi tako ne, državljanom še večji davki. (Levst.)

(h) Vejica stoji tudi v skrajšanih stavkih, n. pr. Danes človek, jutri črna zemlja. — Še Bog, da je toliko! Pastir je v vse dovolil, še Bog, da je službo dobil. (Valjavec) —

Pika (.) se piše:

(a) Na koncu vsakega stavka, ki ni vprašalni ali klicalni stavek.

(b) Po napisih, naslovih, podpisih, po kraticah in za vrstilnimi števniki, n. pr. Mladim srcem. Spisal Fr. Ks. Meško, Izv. (=zvezek) Celovec 1914. Izdala Družba sv. Mohorja.

Brez pike se pišejo kratice za denar, mero, utež in za kemične prvine, n.pr. km (kilometer), S (sulphur, žveplo), CO² (oglenčeva kislina).

Dvopičje (:) se rabi, kadar hočemo opozoriti na kako besedo ali stavek. Pišemo ga:

(a) Pri naštevanju, in sicer pred deli, ki jih naštevamo, n.pr. Dva sveta Janeza sta: eden dan krči, drugi ga razteza.

(b) Po pripravljalnih stavkih, kadar je izrek, ki se da posneti iz njih ali ki se napoveduje, zvezan z njimi brez veznika, n.pr. Kdo je večji: stvarnik ali stvar? (Cankar) — Vprašam vas: ali veste, kaj je skrb? (Cankar)

(c) Po napovednem stavku pred premim ali dobesednim govorom, n.pr. Kristus pravi: "Ljubite svoje sovražnike!"

(č) Sredi mnogočlenske periode, da se loči prorek od poreka, n.pr. Kdor je čul v svojih otročjih letih doma blažene glasove božičnega zvona, naj biva onkraj morja, na drugem koncu sveta, naj mu bode otrplo srce v žalostnih izkušnjah življenja: ko mu pride sveti večer, tedaj se mu zbudi teh glasov spomin; zdi se mu, da mu zopet done, kakor so mu nekdaj doneli v daljni domovini, v srečni mladosti, ki je tako daleč, tako daleč za njim! (Stritar)

Podpičje (,) nekoliko krepkeje loči posamezne stavke ali besede kakor vejica; rabi se:

(a) Med prirednimi nezavisnimi stavki, ki niso tesno zvezani med seboj, n.pr. Dokler je človek mlad in krepak, je ves svet njegov; kamor položi trdno glavo, tam je doma; vse mu je prijazno, vse mu vrata odpira in srce. (Stritar)

(b) V daljših stavkih, zlasti v protivnih, vzročnih ali sklepalnih priredjih, n.pr. Stara slovenščina le imej svoje pravice; naši zato ne jemljimo njenih! (Škrabec)

(c) V krajši periodi loči prorek od poreka; v mnogočlenski periodi loči posamezne stavke prve in druge polovice, n.pr. Ko izgublja jeseni природа svojo lepoto, mineva cvetica za cvetico in pada list za listom; tedaj se začno zbirati po ledinah in zvonikih ptičja krdela. — Ko bi se sklicali narodi pred sodni stol, naj se izkažejo, kako so gospodarili z izročenimi talenti; kako se je vsak po svoje udeležil vesoljne človeške omike: bi se smel mali slovenski narod brez strahu pokazati med drugimi z drobno knjigo, kateri se pravi: Prešernove poezije. (Strit.)

Vprašaj (?) stoji:

(a) Po posameznih samostojnih vprašalnih besedah, n.pr. Kdo? — Kaj? — Zakaj? Komu pišeš? bratu?

(b) Po neodvisnih vprašalnih stavkih, n.pr. Čemu živimo? Kako bi človek živel in se ne vprašal, čemu? — O blažena leta vesele mladosti, zlata doba učilniškega življenja, kam si pobegnila? (Levstik)

Klicaj (!) se stavi:

(a) Na koncu samostojnih želelnih, velelnih in klicalnih stavkov, n.pr. Srečne oči, ki štiriperesno deteljo vidijo, nesrečne roke, ki jo utrčajo! (Nar.rek)

(b) Pri samostojnih medmetih in vzklikih, n.pr. "Križ božji!" tako se pobožno reče, kadar se začne kako delo. — Koj se je zdramil, ko so sredi noči zaškrípale duri in je tof, tof! prilomastilo po sobi. (Milč). Čakaj me; lop, lop! bo pelo po tvoji grbi.

Pomišljaj (-) nam rabi:

(a) Da se loči vrinjeni stavek od celotnega stavka, n.pr. Komaj je zatisnil oči — človek bi mislil, da je minila le minuta — se je zbudil in dan je bil. (Cank.) — Bog ne bo udaril samo tebe, ki kazen zaslužiš — da bi tako ne! — ampak vso hišo. (Cankar)

(b) Da nasprotje močnejše poudarja, n.pr. Mladost, lepota, moč, razum — lesen križ na grobu tam kje na daljni bojni poljani. (Cankar)

(c) Kadar hočemo kako besedo ali misel posebej poudariti, n.pr. Skrb — to je vse trpljenje življenja. (Cankar)

(č) V eliptičnih (nepopolnih) stavkih, n.pr. Okno je bilo odprto, zvezde so sijale v izbo, od cerkve je še potrkavalo — mehka, sladka pesem kakor o daljnem paradižu (=izpuščeno: bila je mehka, sladka pesem...) (Cankar).

(d) Kadar se pričeta misel ne dovrši, n.pr. Takoj tiho, če ne —! Ali mislite, da sem —?

Namesto pomišljaja rabimo včasih tri pike, n.pr. Molitev je kakor blaga misel ...pride, kamor je poslana. (Cankar)

(e) Da ojačuje piko, vprašaj in klicaj, n.pr. V gotovo ideš, muke polno smrt. Zakaj? — Ker prelomiti se ne sme beseda dana? — Prav! — Daruješ se za čast. — Lepo! — A domovini kaj koristiš s tem? (Stritar)

Narekovaj (") nam rabi:

(a) Da zaznamuje premi ali dobesedni govor, n.pr. In sto in sto glasov grmi: "Rešitelj Jefte naj živi!" (Gregorčič)

(b) Da posamezne besede ali stavke in naslove posebej označimo, n.pr. Divji petelin jame "skrtati", potem "poči" in "prevrže" in nazadnje "zabrusi", pravijo lovci. — "Bog z vami", je odgovor na "Bog vas primi". — V naslovih, n.pr. "Jurja Kozjaka" in "Domna" je spisal Jurčič, ko je bil še gimnazijec.

Vezaj (-) nam rabi, da ločimo sklonilo in slovenske končnice pri tujih lastnih imenih, zlasti francoskih, n.pr. Impresionizem Manet-jev je bistveno to, kar tehnika Georges-ova ali Momberte-ova.

Napačno je rabiti vezaj pri domačih lastnih imenih; tedaj **ne**: spisi Matije Valjavca, Luka Svetec-a, Frana Levstika-a, temveč: Valjavca, Svetca, Levstika.

Opuščaj ('), ki se rabi navadno v pisavi narodnih pesmi in starejših pesnikov, naznanja, da se je izpustil kak glasnik, navadno samoglasnik, n.pr. Spreдай šilce, zadaj vil'ce, v sredi usta, kamen hrusta (plug).

(Dr.A.Breznik)

K A Z A L O

I. DEL

	Str.
BERILA, ODSTAVKI, STAVKI, BESEDE, ZLOGI IN GLASNIKI ...	1
Kaj v stavku povemo?	2
Povedni, vprašalni, klicalni, velelni in želelni stavki	6
Sedanji, pretekli in prihodnji čas	7
Glasniki, naglasna znamenja	8

II. DEL

SAMOSTALNIK	8
Spol samostalnikov	9
Izpeljava ženskih samostalnikov iz moških	10
Število samostalnikov	10
Ednina, dvojina in množina moških, ženskih in srednjih samostalnikov	10
Manjšalne besede	12
PRIDEVNIK	12
Izpeljava pridevnikov iz samostalnikov	13
Spol, število in stopnjevanje pridevnikov	13
Izpeljava samostalnikov iz pridevnikov	14
GLAGOL	15
Število in oseba glagolov	15
Čas glagola	16
Izpeljava in sestava glagolov	18
OSEBNI ZAIMEK	19
STAVEK — Najkrajši stavek, povedek, ošebek, osebkova beseda	21

III. DEL

GLAGOL	21
O načinu naše govornice, Določnik in pogojnik, Velelnik, Želelnik, Nakloni, Trpnik, Deležniki, Tvoritev besed iz glagolov	26
Izpeljava samostalnikov iz glagolov	26
STAVEK. Najkrajši stavek. Daljši stavek	29
Določevanje samostalnika in pridevnika	29
SKLANJATEV	29
Sklanjatev ženskih samostalnikov na "a"	31
Sklanjatev moških in srednjih samostalnikov	32
PRIDEVNIK	34
Sklanjatev in stopnjevanje pridevnikov	35
ZAIMEK	37
Osební, svojilni, kazalni, vprašalni, oziralni in nedoločni zaimki	37
STEVNIK. Glavni — vrstilni	40
STAVKOVI ČLENI	40
Predmet, Prislov, Prilastek, Predlog	40
VEZNIK	45
MEDMET	45
LOČILA	45